

Mens en Wereld

4e jaargang, nummer 5 . 23 Mei 1949

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN . UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

De eendracht van het land

Herdenkingsmonument op Domplein te Utrecht.

Cliché: Utr. Nieuwsblad

DE Eendracht van het land, zo noemde Rembrandt zijn bekende plaat, getekend bij gelegenheid van de vrede te Münster in 1648. Zij zullen velen door de gedachten hebben gespeeld in de eerste dagen van deze maand. Want Koninginnedag, Dodenherdenking en Bevrijdingsfeest, zij hebben alle drie de eendracht tot voorwaarde.

Wij behoren niet tot hen, die met dit woord de grote

verscheidenheid willen verdoezelen en de tegenstellingen willen verbloemen, die er uiteraard ook in het Nederlandse volk aanwezig zijn. Wij bedoelen er ook niet een soort eenheid mee, waarin allen wat geven en wat nemen en niemand meer zich zelf is. Maar „eendracht” is voor ons zeker ook niet het vage woord, de mooie schijn, die goed dienst kunnen doen bij bijzondere

(zie verder pag. 2)

De eendracht van het land

gelegenheden, op nationale feest- en gedenkdagen. Wij vinden „eendracht” een waardevol woord omdat het voor ons een waardeerbare, concrete inhoud heeft en een vastomlijnde, uitvoerbare taak aanduidt.

Het betekent in de eerste plaats: Doe niet apart, wat gezamenlijk gedaan kan worden. In het hart van ons land: De Domkerk te Utrecht, werden dit jaar de doden van 1940—1945 in één gezamenlijke bijeenkomst herdacht, waarbij een rabbijn, een R.K.-geestelijke, een humanist en een dominee een kort woord spraken. Maar dat was één, bijzondere, dag, en voor de doden. Het gaat echter om elke dag, en voor de levenden. Doe het volkshogeschool-werk gezamenlijk, verzorg gezamenlijk het radioprogramma, houdt de Stichting 1940—1945 in stand.

Het betekent in de tweede plaats: Zoek, met wederzijds begrip voor de verschillende zienswijzen, de oplossing van moeilijkheden. Het vorige jaar kon men het niet eens worden over de openstelling van de grote, nationale tentoonstelling „De vrouw” op Zondagmiddag. Dit jaar lukt het wel bij de grote nationale jeugdtentoonstelling.

Het betekent vervolgens: Schuw het contact, het gesprek met andersdenkenden niet. Leer elkanders gedachten kennen. Leer onderscheiden wat werkelijk verschil uitmaakt, en wat het slechts in schijn is. Het was de winst van de jaren 1940—1945 dat velen dit ontdekten. En die winst is niet verloren gegaan!

En tenslotte: scheldt elkaar niet voor gebroeders. Niets is gemakkelijker en goedkoper, dan elkaar te verketteren en uit te stoten, in de ander slechts de groep te zien, waartoe hij behoort: de Katholiek, de anti-revolutionair, de communist, en wat niet al.

Vage voorstellingen

Eendracht, verdraagzaamheid: vage voorstellingen, zo moeilijk in praktijk waar te maken. Ongetwijfeld. Maar zo bijzonder inspirerend en verheffend en van grote praktische werkzaamheid in het dagelijks leven van een volk, dat hun waarde verstaat: voor de arbeid, het prestatievermogen, de geestkracht van dat volk. Eendracht en verdraagzaamheid: zij stellen voortdurend hun eisen. Rembrandt wist het al. Bij de vredesonderhandelingen van Münster vertrouwden de Nederlandse gewesten elkaar zo weinig, dat zij elk apart afgevaardigden stuurden. Toch tekende de grote kunstenaar zijn zo beroemd geworden prent. Ook thans is eendracht een eis, een maanwoord voor een verdeeld volk, een verdeelde wereld. De laatste weken hebben ons daaraan steeds herinnerd.

Doodstraf blijft een groot probleem

De grote aktie tegen het toepassen van de doodstraf, die in 1945 in ons land weer werd ingevoerd, is geleidelijk aan geluwd en schijnbaar doodgelopen. De thans uitgesproken vonnissen worden, indien geen gratie wordt verleend, voltrokken en er wordt niet meer geprotesteerd. De doodstraf wordt aanvaard als een voldongen feit. Daarom moeten wij het op prijs stellen dat de Leidse hoogleraar in de criminologie Prof. van Bemmelen een studie heeft doen uitgeven over het probleem van de doodstraf, waarin hij scherp naar voren doet komen, dat de doodstraf ons in alle gevallen alleen maar verder van huis brengt.

Heldere studie

Het is een bijzondere heldere studie waarin hij onomwonden het voor en het tegen uitweegt en zich niet afzijdig houdt van het diepste wezen en de principieelste zijde van dit vraagstuk. Zo moet hij ook in zijn slotbeschouwing komen tot de aanklagende uitspraak: „Zo lang de maatschappij nog tal van middelen om misdaad te voorkomen niet te baat neemt, is het hoogst onrechtvaardig om op de misdadigers te verhalen, wat voor een groot deel ons aller schuld is. En dat voelt het volk ook onderbewust wel degelijk. Iedere straf, en in het bijzonder de ernstige, wordt weliswaar door het volk geëist voor de zwaarste delicten, maar tegelijkertijd ook als onrechtvaardig gevoeld, omdat de Staat in zijn plicht om die misdaden te voorkomen, is tekort geschoten.”

Het is ongetwijfeld nuttig even in 't kort hier de argumenten vóór en tégen de doodstraf te memoreren.

De argumenten vóór de doodstraf zijn:

1. De doodstraf is een goedkoop en gemakkelijk middel tot eliminering van misdadige personen.
2. De doodstraf is humaner dan levenslange gevangenisstraf.
3. De doodstraf is de enige straf, die bij zeer ernstige delicten kan dienen tot vermijding van particuliere wraak. De straf is dus hier min of meer doel.

Tégen de doodstraf zijn de volgende bezwaren:

1. De doodstraf werkt misdaadverwekkend zowel direct als indirect.
2. De doodstraf is onherstelbaar.
3. De doodstraf bestaat in een leed, dat ons in wezen onbekend is.
4. De doodstraf treft de onschuldige nabestaanden van de delinquent méér dan de

eigenlijk schuldige en dit in sterker mate dan dit bij enig andere straf het geval is.

5. De doodstraf biedt weinig of geen mogelijkheid van individuele variatie.
6. De doodstraf verlaagt de autoriteit van de Staat.

Belangrijk acht ik de psychologische achtergrond die in de vraag naar de doodstraf schuilt en waarvoor een geestelijke hygiëne nodig is om ons van te onbeheerste „menselijkheid” te genezen. Het doodsverlangen en de doodsdrijf is in ieder mens aanwezig (het schept ook de zgn. „oorlogsheld”). Prof. van Bemmelen tekent hierbij aan, „Er schuilt een waarschuwing in, dat onze doodsangst een spanning veroorzaakt in ieder, dat die spanning niet alleen voorkomt in de wrede snoodaard, in despoten en misdadigers, maar ook in oude tantetjes, in brave mensen, die er evenzeer door bezeten kunnen raken als vuige lustmoorde-naars, en dat het een aantrekkelijke ziekte is, waarvoor in ons allen kiemen liggen en die tenslotte de gehele wereld in brand kan zetten.”

Onrust over het leven

Door de eigen verhoogde doodsangst denkt men, dat die doodsangst ook bij anderen een machtige factor zal zijn, die hen zal afhouden van misdaden, en men vergeet, dat zoals onze eigen doodsangst ons drijft tot doodstraf ook bij misdadigers de doodsangst een factor is, die negatief werkt, een factor, die drijft tot vernietiging inplaats van tot opbouw en instandhouding. Misdaad vloeit voort uit ontevredenheid met het bestaande, uit onrust over het leven, zoals het is.

Ik kan niet nalaten het antwoord te herhalen dat Prof. van Bemmelen aan de bekende Calvinistische doodstrafvoorstanders geeft. De Christen geloofd in een hierna-maals dat oneindig beter is dan het aardse leven en naar deze heerlijkheid stuurt men nu uit straf zijn misdadigers. Dit is toch wel een demonstratie dat men niet zo heel erg zeker is van de komende heerlijkheid of kort gezegd de doodstraf door christenen is een demonstratie van ongelof.

Nog steeds is de doodstraf een smet voor onze samenleving en onze rechtspraak en nog steeds vraagt zij ons ernstig protest.

WIM J. SIMONS.

PROF. MR. J. M. VAN BEMMELEN: HET PROBLEEM VAN DE DOODSTRAF. A'dam — L. J. Veen — 1948. f-3,60.

Verkeerd begrepen

WAT is lezen toch moeilijk. En begrijpen is nog moeilijker. Vooral als men meent iets zo te moeten begrijpen, dat er een conclusie op moet volgen die men eigenlijk wel goed kan gebruiken. Waarbij wij kwade trouw bij voorbaat gaarne uitsluiten.

Zo is het blijkbaar velen vergaan toen zij in de pers de verslagen lazen over het jongste congres van ons Verbond. Men heeft in het bijzonder gebrek aan onderscheidingsvermogen getoond door onze congresbesluiten uit te leggen, alsof ze zouden inhouden dat wij uitdrukkelijk het lidmaatschap van de C.P.N. verenigbaar hadden verklaard met het lidmaatschap van het H.V. Zelfs prof. Romme, de staatkundige hoofdredacteur van De Volkskrant, had niet begrepen, dat een dergelijke uitspraak heel iets anders zou zijn geweest dan wat er in werkelijkheid is gebeurd. En deze r.k. politicus geniet een zekere vermaardheid wat betreft het onderscheiden van allerlei subtiliteiten.

In werkelijkheid heeft het congres van het H.V. een voorstel van een der gemeenschappen, om de lidmaatschappen van H.V. en C.P.N. onverenigbaar te verklaren, verworpen. Met andere woorden: het congres heeft de bestaande toestand gehandhaafd. En deze bestaande toestand is helemaal niet karakteristiek voor het H.V. Hij geldt evenzeer voor de kerken. Nu zullen de kerken misschien zeggen, dat zij geen kans lopen communisten in hun midden te zien. Afgezien van de vraag of dit wel voor honderd procent waar zou zijn, moet men daar toch tegenoverstellen, dat de kerken indertijd wel de kans hadden op N.S.B.-ers in hun midden. En dit terwijl voor velen de afkeer, die zij van de communisten hebben parallel loopt aan de afkeer die men van N.S.B.-ers hoorde te hebben. (Waarbij wij in dit verband in het midden laten of en in hoeverre men C.P.N. en N.S.B. wel over één kam zou mogen scheren.)

Een ander argument van de kerken zou kunnen zijn, dat hun leer zich verzet juist tegen datgene, wat men als verwerpelijk in het communisme van de C.P.N. of in het nationaal-socialisme ziet. Maar dan kunnen wij met evenveel recht wijzen op de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond en op de resolutie, die ons congres heeft aangenomen. Over het algemeen wordt deze resolutie echter doodgezwegen door hen die — om welke reden ook — het Verbond liever zien verkwinen dan bloeien.

HET BLAD van prof. Romme was intussen niet de enige krant, die ons verkeerd heeft begrepen. Ook het dagblad Trouw heeft daar een staaltje van ver-

toond. Onze algemene voorzitter, dr. Van Praag, heeft toen heel beleefd een artikel aangeboden om daarmee voor de lezers van Trouw de zaak recht te zetten. Hij kreeg ten antwoord dat Trouw „geen behoefte” had aan een discussie over het Humanistisch Verbond. Wij vinden dat niet aardig voor iemand die begint met dingen te vertellen die een organisatie in discredit kunnen brengen. Als een blad zo weinig belang stelt in het H.V., dat het geen behoefte heeft aan een discussie er over, moet het zich er niet oordelend of veroordelend over uitlaten. Erger is het evenwel, dat Trouw in zijn antwoordbriefje domweg zegt, dat zijn bezwaren tegen het H.V. zijn blijven bestaan omdat het H.V. openstaat voor leden van de C.P.N. Nu het congres niet heeft besloten dat communisten er uit moeten. Wij vragen nu maar weer: en de kerken dan? En verder: zie boven!

Een betere ervaring hebben wij opgedaan met het weekblad Vrijheid en Democratie, orgaan van de V.V.D., waarin een beschouwing had gestaan, die aanknoopte bij prof. Rommes betoog in De Volkskrant. Aangezien prof. Romme was uitgegaan van een verkeerde en onvolledige voorstelling van de feiten, moest de beschouwing van V. en D. al evenzeer feitelijke grond missen. De redactie van dit blad heeft echter een ingezonden stuk van een onzer hoofdbestuursleden, lid van de V.V.D., waarin het geval werd rechtgezet, volledig — en niet in een hoekje weggedrukt — gepubliceerd.

Verbond en Kerken

MAG men het H.V. wel op één lijn stellen met de kerken? Volgens vele kerkelijken niet. Waarom zij dit vinden is niet altijd precies duidelijk. Vaak is die mening terug te brengen op gebrek aan inzicht in aard en functie van het H.V. Een opmerkelijke motivering hoorden wij dezer dagen in de Eerste Kamer, toen daar de begroting van oorlog werd behandeld. De a.r. senator Algra sprak aldus: „Principieel is, dat de Overheid nimmer de kerk van Christus op één lijn mag stellen met enige, uit menselijk initiatief voortgekomen, verenigingen. John Locke heeft in zijn brieven over de tolerantie de Kerk gedefinieerd als een vereniging van mensen, die zich samen hebben georganiseerd tot gemeenschappelijke behartiging van hun zieleheil. Maar een dergelijke opvatting is onaanvaardbaar. De Kerk is gesticht door Jezus Christus; aan haar is de verkondiging der waarheid toevertrouwd. Zij heeft een lastbrief, die geen humanistische vereniging kan tonen. Wanneer de Overheid de Kerk van Jezus Christus op één lijn zou stellen

met een vereniging, gesticht uit het speciale motief, dat men het evangelie van Jezus Christus afwijst, dan zou de Overheid daarmee haar plicht als Christelijke Overheid verloochenen.”

De heer Algra heeft hiermee een stuk onverdraagzaamheid gepredikt. Hij heeft de scheiding tussen kerk en staat miskend. Hij doet de vraag rijzen, hoe hij over de Joden in het Nederlandse staatsverband denkt. En hij heeft getoond van het Humanistisch Verbond niets, althans niet voldoende, af te weten. Immers, wie als speciaal motief voor de stichting voor het H.V. de afwijzing van het evangelie van Jezus Christus ziet, is wel beklagenswaardig ver van de werkelijkheid af. Wij kunnen de heer Algra weliswaar geen lastbrief tonen waarvan wij aannemen dat hij door een bovenmenselijke lastgever is geschreven. Maar wij zullen hem toch onze beginselverklaring maar eens toezenden. Hij zal dan zien, dat ons doel heel iets anders is dan afwijzing van het Evangelie. Waarlijk, we zouden ons generen als ons wezen alleen maar negatief zou zijn. In werkelijkheid staan wij heel wat minder negatief tegenover andersdenkenden dan de heer Algra blijkbaar doet.

Een poging tot troost

Het debat ging natuurlijk over de geestelijke verzorging in het leger. De socialist De Dreu nam het voor de humanisten op. Maar de minister van oorlog vat „geestelijke verzorging” alleen als „godsdienselijke verzorging” op. Dus komen humanisten er niet aan te pas. Overigens staat hij niet zo vijandig tegenover ons als zijn meer rechts geöriënteerde medechristen Algra. Wel kwam hij met het bezwaar tegen ons, dat er ook humanisten zijn met een totalitair staatsbeeld (waarmee hij kennelijk communisten bedoelde). Wij menen, dat zulke humanisten dwalen en vragen ons verder af, of er soms geen christenen zijn en waren met een totalitair staatsbeeld. Herinnert men zich niet meer de predikanten in de N.S.B.? Alweer: zie boven.

Met alle goede bedoelingen wil minister Schokking, die stellig een gemoedelijk en binninnelijk man is, ons toch maar buiten de geestelijke verzorging houden. Wij betreuren dit. En nog meer betreuren wij het gebrek aan begrip voor het positieve moderne humanisme. De bewindsman meende ons te moeten troosten: de commandanten leven volgens het Reglement op de krijgsmacht en daarin staan dingen die men ook in de geschriften van het H.V. vindt. Dus, zo was ongeveer zijn conclusie, de humanisten in het leger komen aldus automatisch aan hun trek.

Wij hebben dat Reglement er nog eens op nageslagen. Waarschijnlijk doelde de minister in het bijzonder op artikel 7, eerste lid, tweede zin: „In het algemeen behoren de militairen, in het bijzonder zij die van gelijke rang of stand zijn, zowel in dienst

(zie verder pag. 4)

Boeken uit heden en verleden

Erich Kuttner: „Het Hongerjaar 1566”.

Ingeleid door prof. dr J. Romein is thans een merkwaardig boek verschenen, geschreven door de Duitse politieke emigrant Kuttner, die de Duitse terreur in Nederland niet overleefde. Hij heeft een geschiedenis geschreven van de beeldenstorm, uitgaande van het economisch en sociale leven omstreeks 1566. Zeer overtuigend wijst hij aan hoe de economische, politieke en godsdienstige gebeurtenissen van die jaren samenhangen en de beide andere in de eerstgenoemde menigmaal hun oorsprong vinden. Het boek is van waarde om de goede kritiek en bewijspplaatsen. Kuttner, geen historicus van beroep, vertoont wat te hinderlijk de neiging om zijn vondst (i.c. het hongerjaar 1566 en de beeldenstorm) wat al te triomfantelijk te tonen onder minachting van de hooggeleerden, die 't niet gezien zouden hebben. Dit neemt echter niet weg, dat Kuttner een interessante bijdrage heeft geleverd tot de kennis van de vaderlandse geschiedenis.

Guido Gezelle: „Bloemlezing”. L. J. Veen, A'Dam, 11e dr. f 3.25.

Een nieuwe druk van dit boekje van blijvende waarde, verzorgd door Mej. Aleida Nijland, waaruit reeds zo dikwijls en met succes werd geciteerd.

JOURNAAL uit eigen land

als daarbuiten in goede kameraadschap te leven, elkander hulp te verlenen in moeilijkheden of in gevaar, elkander achting toe te dragen en zich zoveel mogelijk er op toe te leggen elkanders fouten te verbeteren en elkanders misstappen te voorkomen.”

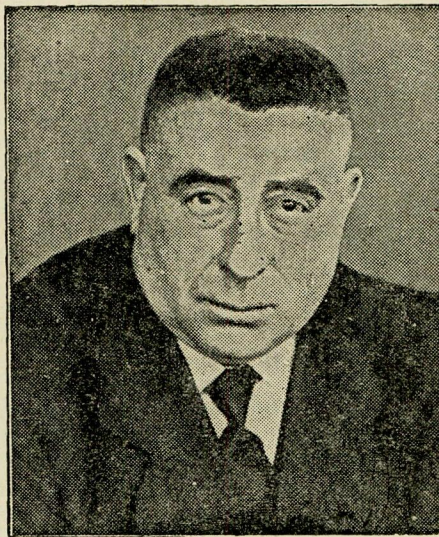
Gesteld eens, dat de practijk volledig aan dit fraaie voorschrift (met zijn in dit verband toch wel erg bedenkelijke onderscheiding tussen „in het algemeen” en „in het bijzonder”) voldeed, dan vinden wij het voor ons toch nog maar een mager gevalletje. En voor zover er levensnormen in het Reglement staan zal ook de Christen er iets van zijn levensbeschouwing in terugvinden. Maar de Christen hoeft met het Reglement alleen geen genoegen te nemen. Voor een humanist moet het maar goed genoeg zijn. Neen, hoe goed de minister het heeft bedoeld, ook hij zal nader kennis moeten nemen van het wezen en het streven van de humanisten om te beseffen, dat het Reglement betreffende de krijgstuicht — waar trouwens ook dingen in staan die ons minder liggen, al zal de humanist als staatsburger zijn plicht moeten kennen — niet het geestelijk voedsel is waar de humanist zijn geestelijke honger mee stilt.

Albert Helman: „Afdaling in de Vulkaan”. A.B.C. Mij, A'dam, 1949. f 6.90

Hoevelen zullen met genoegen terug rugdenken aan Helman's roman: De Rancho der X mysteries, waarvan acht drukken zijn verschenen. Zij zullen met even veel plezier deze nieuwe onderhoudende roman van Helman lezen, die als een vervolg beschouwd kan worden.

Jo Boer: „Kruis of Munt”. Roman. A. A. M. Stols, Den Haag, 1949.

Jo Boer is een van onze begaafde romanschrijfsters, die terecht de aandacht trekt. Sombor zijn haar boeken, handelende over families, waarin bederf zit, ditmaal een Haags-Indische, een onderwerp Couperus waardig. De roman is knap en boeiend geschreven.

Cliché: Nw. Utr. Dagblad

Herman Heyermans: „Keur uit de beste vertellingen van Samuel Falkland”. De Reuzen-Salamander, Querido, A'dam, 372 blz. f 5.50.

Heyermans is thans 25 jaar dood; maar deze keur uit zijn beroemde Falklandjes bewijst opnieuw, hoeveel van zijn korte verhalen nog leven. 52 zijn er hier bijeen, keurig uitgegeven.

Theophrastus: „Zedeprenten”, vertaald door W. E. J. Kuiper. Reeks: De Tiende Muze; Arnhem, 1948. Van Loghum Slaterus. f 3.25.

Wat een genoegen, dat de vertaling van de zedeprenten thans, en in zo'n keurige uitgave, weer verkrijgbaar is. Hoe verwant zijn wij aan de mensen van 300 jaar v. Chr. en hoe kostelijk weet die oude Griek ons te typeren in onze hebbeligheden en ge-

LENTE

't Is Mei en ik voel mij zo vol van geluk,
Geluk om de juichende aarde.
Geluk om het leven, zo jong en zo mooi,
O Lente, onschatbaar in waarde
Hoe heerlijk Uw bloesem van appel en peer,
Uw groen en Uw stralende bloemen;
De vlinder, die wiegt in 't licht van de zon,
De bijtjes, die zacht rondom zoemen.
Het zachte gepiep in een nestje, heel klein,
Verscholen in 't groen van de struiken
Vertelt van de Lente, de zon en de Mei
En het Leven, dat weer gaat ontluiken.
O Lente, o stralende, jub'lende tijd,
Wier schoonheid ik aarzelend pluk;
Hoe mooi is dit leven, waar U van vertelt:
Dit niet te omvatten geluk

BERRY.

wonten. Over kankeraars, krenterigheid, grootsprekerij, en suffigheid en nog veel meer wordt hier humoristisch en kritisch goed geschreven.

Dr J. L. Snethlage: „Herinneringen en Perspectieven”. 1949. Van Loghum Slaterus, Arnhem.

De theoloog en filosoof Snethlage geeft in dit boek zijn ontwikkelingsgang, de wording van zijn wijsgerige en politieke inzichten. Dergelijke werkjes kunnen cultuurhistorisch interessant zijn wanneer de schrijver de kunst verstaat het detail, dat zijn leven is, te geven in verband met de tijd. Snethlage slaagt daarin maar zelden; hij staat in dit boek voor ons als een zeer wereldvreemde persoonlijkheid, in wie het leven wijkt voor de formele logica. Interessant is wel hier opnieuw te lezen hoe de volgelingen van Hegel gaarne uitkomen bij een dictatoriaal staatsstelsel.

Dr. J. Suys: „De Rechten van den Mens”. Breughel, 1947, A'dam. f 3.90 en f 3.50.

Een beschouwing van de schrijver van „De Nieuwe Politiek” over de Amerikaanse mensenrechtverklaring van 1776 en de Franse van 1789, in het licht van het streven naar een zo min mogelijke toepassing van dwang in de maatschappij.

Jan Prins: „Venus-verwachtingsnacht”. Eveneens in de reeks De Tiende Muze. f 1.90.

Van het zo beroemde Latijnse lentedied Pervigilium Veneris heeft Jan Prins, de betreurde, twee jaar geleden gestorven dichter, een vertaling gemaakt, waardoor dit hoogtepunt van Latijnse dichtkunst ook wie geen Latijn kent toegankelijk wordt. Jan Prins heeft er mooie Nederlandse strofen van gemaakt die naast het Latijn de rijkdom aan klank van het Nederlands wonderwel doet uitkomen.

HUIZINGA: godsdienstig of . . .

„Huizinga's religieuze Gedachten”,
door Prof. dr. G. J. Heering.

WANNEER ik uit het boekje voor U hier en daar een greep ga doen, dan hoop ik daarbij niet, de indruk te zullen wekken, Heerings goede bedoelingen met dit in memoriam ook maar enigszins in twijfel te trekken. Ik ben er bij een nobel mens als Heering van overtuigd, dat hij niet anders kon uit innerlijke behoefte en uit warme bewondering voor de vriend Huizinga, dan dit boekje schrijven en dat hij niet anders kan als belijdend Christen dan dit boekje schrijven, zoals hij het schreef.

Directe aanleiding tot deze korte beschouwing gaf mij de bespreking van dit boekje enkele maanden geleden in „Elsevier” door ds. A. J. Barkey Wolf. Deze schrijft: „zoals men weet was er tijdens het leven van prof. Huizinga bij veel mensen een vraag naar zijn geloof. Was het werkelijk „Christelijk” geloof? Die vraag kan oneerbiedig klinken, en is het soms ook, maar in het geval van H. was het toch een heel sympathieke vraag. Men gevoelde n.l., dat H. nooit rechtstreeks het Chr. geloof beleed, maar dat hij er toch zo heel dichtbij stond, dat zelfs het „niet ver” van het Koninkrijk Gods tegenover hem niet over onze lippen durft te komen. — En nu komt prof. Heering de voor hem toch wel benijdenswaardige taak vervullen, om in dit boekje zijn vriend te rechtvaardigen.”

Ik heb toen toch wel mijn ogen eens even moeten uitwrijven! vanwaar deze aanmatiging? Vanwaar dit ongevraagde in bescherming nemen van deze grote dode? En ik achtte het vanaf dat ogenblik gerechtvaardigd, dat dit in memoriam ook van humanistische zijde eens onder de loupe genomen werd. —

Verwijt

Eén verwijt kan ik prof. Heering helaas niet besparen: ik acht een zodanige zéér subjectieve beschouwing door een gezaghebbend iemand als schr. over Huizinga, vanaf het moment dat hij overleden dus weerloos is, zedelijk niet geoorloofd — ook al geschiedde het, zoals schr. zegt „uit innerlijke noodzaak met pieteit en eerlijkheid”. Schr. is niet in staat geweest een zodanige objectieve beschouwing te geven, dan dat het hem niet verweten moest worden, Huizinga te veel naar zich toe te hebben gehaald. Hij moge dit verwijt dan al naast zich neerleggen, zoals hij a priori verklaart, het verwijt blijft niettemin bestaan. Het kan slechts verwondering wekken, dat schr. die zo goed weet, dat iedere mensengeest beperkt is, in dit opzicht niet over méér zelfkennis bleek te beschikken. —

Dit werkje over de religieuze achtergrond

humanist?

door

C. W. Oellers-Maris

van Huizinga's werken door de Leidse remonstrantse hoogleraar is zo kenmerkend voor het gebrek aan juiste waardering door de belijdende Christen voor de moderne humanist, dat het goed zal zijn, hierbij een ogenblik stil te staan. —

De waarde van een geloof kan slechts subjectief worden bepaald. In subjectieve zin kan dan ook ieder en ieders geloof door de humanist worden aanvaard, bezit ieder geloof realiteit, heeft dus ieder geloof zin. Hieruit volgt, dat ook de humanist in God geloven kan, doch tegelijkertijd, dat zijn geloof uitsluitend voorkomt uit persoonlijke, innerlijke beleving. —

„Tastende onzekerheid”

Schr. spreekt de hoop uit, dat zo er een alomvattende biografie van Huizinga geschreven zal worden, die ene zijde niet veronachtzaamd zal worden, die tot nu toe min of meer in de schaduw bleef: Huizinga's religiositeit, de religieuze achtergrond van zijn werken. Schr. acht het, o.m. tengevolge van H.'s „tastende onzekerheid van zijn geloofsformulering” mogelijk, dat de „niet-godsdienstige mens” H.'s religieuze aanduidingen voorbij kan lezen, en in hem de gelijkgezinde mens, de „enkel-humanist” kan menen te herkennen. Dit zou volgens schr. echter „een grote vergissing” zijn. „H. zou in Nederland niet zo'n brede invloed hebben uitgeoefend zonder zijn religieuze zin”.

Voor de humanist zijn religieuze zin en zin voor een leven volgens kenbare zedelijke humane vormen één en hetzelfde begrip. In subjectieve zin is bij ieder humaan ingestelde mens sprake van eigen religieus besef. Zekerheid of onzekerheid van geloofsformulering zijn alweer betrekkelijke begrippen, en derhalve onbruikbaar als criteria voor iemands religieus besef. Het begrip „enkel-humanist” in deze depreciërende zin kent slechts hij, voor wie humanisme een gesloten boek is. — Schr. moge hier overwegen de woorden, welke hij, in ander verband, aanhaalt van prof. Kaegi: „het zou kunnen zijn, dat men de zin van de wereld en het leven, die men niet meer langs de directe openbaringsweg der kerk kan aanvaarden, langs andere weg poogt te vinden”. —

Het argument, dat volgens Schr. „Hui-

zinga's tastende onzekerheid van zijn geloofsformulering” hem ervan weerhouden zou hebben, „zich op glad ijs te begeven” getuigt alweer van een misverstaan. H.'s geschriften immers zijn één doorlopende getuigenis van een zedelijk mens, die leefde en schreef van een sfeer uit, reikende ver boven enige openbaringsleer en confessionele geloofsbelijdenis. Wie zijn uitlating: „och, dat water- en melkgeloof van mij!” „kentekenend” meent te mogen vinden „voor zijn zelfkennis en gevoel van gemis” legt, vergeve mij het woord, een aanmatiging aan de dag tegenover hem, voor wie het aanvaarden van de wereld en het leven langs de directe openbaringsweg der kerk, al dan niet bewust tot de overwonnen standpunten behoorde. H. was als mens echter te fijn besnaard, om hen, die hun denken nu eenmaal niet anders vermochten te richten, te kwetsen. Hij was buitendien te veel humanist, om andermans visie niet gelijkwaardig aan de zijne te beschouwen, en om geen eerbied te tonen voor eens anders geloofsovertuiging. Als humanist begreep hij, dat in subjectieve zin ieder geloof realiteit is. —

Schr. spreekt van „de eeuwigheid, die voor H. niet leeg was, en haalt van de door H. zo geëerde Vondel” aan het: „Wie is het, die zo hoog gezeten”. „Dat deze eeuwige God op ondoorgrondelijke wijze de kosmos en ook onze wereld beheerst en haar loop bepaalt, stond voor H. vast” schrijft Heering — en meent hiermede alweer diens „religiositeit”, diens „niet enkel-humanist” zijn aan te tonen. —

Hoe bij uitstek humanistisch echter is niet de erkenning van deze „ondoorgrondelijkheid”, waarvan de humanist zich dusdanig bewust is, dat hij hieruit het enige voor hem geldende gebod heeft afgeleid: n.l. de mens tot een zelfstandig zedelijk denkend en handelend wezen te verheffen volgens de normen, waarmede dat „oneindig, eeuwig Wezen” de mensheid kenbaar heeft begiftigd. —

Diepere vraag

Toen aan Huizinga de vraag werd gestel: „Hoe bepaalt de geschiedenis het heden?”, antwoordde hij: „Deze vraag onderstelt de diepere vraag: „Hoe wordt de geschiedenis zelf bepaald?”, en deze betekent: „Door wat wordt de geschiedenis bepaald?”, en het „door wat?” slaat onmiddellijk om in het „door Wien?”, en eerst deze vraag vindt een antwoord, maar buiten de grenzen van het logisch verstand: „door God”; en in dit antwoord onthult zich meteen, dat het „hoe” ondoorgrondelijk is, omdat het Gods zaak is. Met al onze wijsbegeerte en wetenschap komen wij weer uit op de beschei-

(zie verder pag. 6)

HUIZINGA: godsdienstig of . . . humanist

den vermaning, die Dante Aristoteles nazet: „Wees tevreden mensdom met het „dat“. —

Ik geloof niet, dat ook in deze uitspraak van Huizinga voor de moderne humanist enige bezwaren liggen. „God“ immers is een technische formulering voor een metaphysische ervaring, die in wezen voor alle humaan-ingestelde mensen van een gelijkwaardige geaardheid is. Dat het „hoe“ ondoorgrondelijk is, „omdat het Gods zaak is“, betekent: „omdat het ons kenvermogen te boven gaat“. En stellig is het niet in de laatste plaats de humanist, die tevreden weet te zijn met het „dat“, en daarnaar zijn levensgedrag bepaalt. —

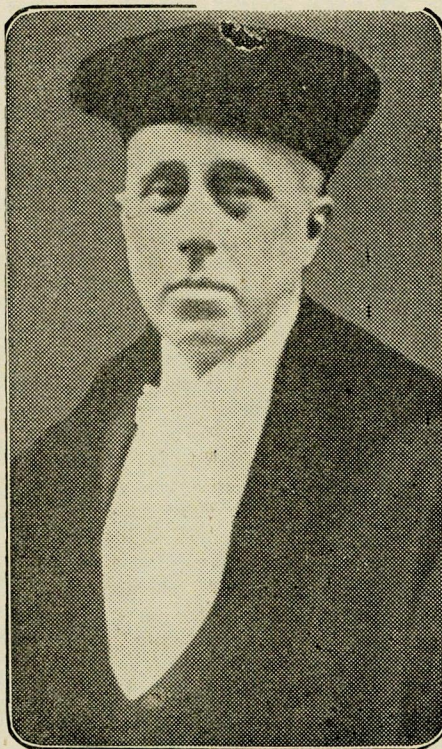
„Steeds sterker is Huizinga zich de onvruchtbaarheid van het altijd dieper boren bewust geworden“ vervolgt Schr., „de diepste gronden zijn onbereikbaar“. „Tot redding van onze cultuur zou het bijdragen, als men zich leert vergenoegen met een niet-weten, als men zich leert onthouden van het menselijk bevattingvermogen.“ Maar Schr. begrijpt wederom niet, dat het juist de humanist is, die zich hiervan bewust is, en die hieruit voor het aardse leven de enig wezenlijk zedelijk-verantwoordelijke conclusie trekt.

„Ondanks het recht van de rede, dat Huizinga ten volle erkent, en waarvoor hij krachtig opkomt, weet hij te sterk, dat er meer dingen zijn tussen hemel en aarde, dan waarvan onze filosofie kan dromen“. Meent Schr. hierin alweer een aanwijzing te mogen zien voor een religieuze (in de enge zin des woords) achtergrond bij Huizinga? En duidt het voor schr. eveneens op een volgens zijn opvattingen hieromtrent, „gelovige“ levenshouding, wanneer Huizinga van het leven der middeleeuwse Christenheid zegt: „Maar in die oververzadigde atmosfeer is de religieuze spanning, de daadwerkelijke transcendentie, het uittreden uit het hier en dit niet steeds aanwezig. Blijft die spanning uit, dan verdooft alles tot schrikwekkende alledaagse onheiligheid, een verbazende deeszijdigheid in geenzijdige vormen.“ — Transcendentie, deeszijdigheid, geenzijdigheid, spanning — met deze weinige woorden heeft Huizinga“ zo zegt schr. „op volkomen juiste wijze de gelovige levenshouding gekenschetst. De religieuze mens immers is zich bewust te leven tussen twee werelden. Van gene zijde uit komt de revelatie tot hem, die hij van deze zijde uit in zijn divinatie herkent en ontvangt.“

Innerlijke ervaring

En wanneer wij ons dan bedenken, dat voor schr. gelovig mens, religieus mens steeds min of meer staat tegenover de enkel-humanist, dan vragen wij ons af: is tengevolge van zijn kerkelijk-Christelijke gezindheid zelfs iemand van Heering's formaat

niet meer in staat vrij en onverwonden te denken en te begrijpen? Ontgaat het hem dan ten enenmale, dat dit alles volstrekt niet het alleenbezit is van de gelovige mens in de betekenis, die hij er aan geeft? Iedere humaan-ingestelde mens heeft deel aan deze innerlijke ervaringen en belevingen; de schepping kent slechts de tegenstelling humaan en onhumaan; van het verschil humanist en gelovig mens is hem niets bekend. Dat God al deze „gelovigen“ geve, dat hun ogen worden geopend tot heil onzer menselijke samenleving, die zo dringend klaarheid en zuiverheid van node heeft, om zijn roeping volgens de hoogste zedelijke kenbare normen te kunnen vervullen — welke normen, hoe zou het anders kunnen, dezelfde zijn, als die welke voor deze „gelovigen“ gelden.

prof. dr. J. Huizinga

Cliché: Nw. Utr. Dagblad

En dan worden wij even later weer getroffen door hetgeen schr., waarschijnlijk zonder zelf de diepste waarheid van zijn beschouwing te peilen, van zijn vriend getuigt: „Ik kan toegeven, dat Huizinga in zijn beoordeling van Godsdienstige richtingen en controversen soms wat te summier is, er niet diep genoeg op ingaat, en daarom niet altijd bevredigt. Maar als hij werkelijk volle aandacht schenkt, dan is het merkwaardig, hoe hij juist het religieuze sentiment op zijn betekenis en waarde weet te schatten. Dr. Enno van Gelder merkt dat zelf elders op, waar hij zegt: „dat de cultuurhistoricus Huizinga veel onuitgedrukte en ongeformuleerde vroomheid met een

hoogst apart orgaan heeft gevoeld en voor ons aanschouwelijk gemaakt.“ —

En als schr. wederom enige bladzijden verder schrijft: „De diepste geestelijke waarden herkende hij intuïtief in het voorbijgaan“, dan zal hij er zich weinig van bewust zijn geweest, hoe dicht hij hier de bron, waaruit de humanist zijn geloof put, nabij was. Ik zou nog duidelijker willen zijn: hoe deze bron dezelfde is, als waaruit in werkelijkheid de „gelovige“ mens put — al hebben formules en dogma's deze bron voor het uiterlijk ook een bijkans onherkenbaar aanzien gegeven. —

In het hoofdstuk over „Vertrouwen in de toekomst“ lezen wij: „Huizinga toont een merkwaardig geloof in de toekomst van de mensheid en haar cultuur“. „Wij weigeren te geloven“ citeert schr. Huizinga verder, „dat het laatste woord van het menselijk vermogen, om de wereld te besturen, het slotaccoord van de symphonie der eeuwen, die inzetten met Plato, om door hoogten van harmonie als Dante en Bach te gaan, de volstreckte verzaking van de geest zou zijn.“ Huizinga heeft vertrouwen in de toekomst“ zegt schr., „omdat hij gelooft in de mens: „Deze wereld is met al haar ellende te schoon, om haar te laten verzinken in een nacht van menselijke ontaarding en blindheid van de geest. Het mensdom kan niet afzien van dat onwaardeerbare erfgoed, dat wij beschaving noemen.“

Eeuwige waarden

Maar, zo vervolgt schr., Huizinga heeft nog andere en diepere gronden voor zijn hoop op de toekomst: „Er moet een mogelijkheid van bekering en ommekeer zijn in de gang der beschaving. Zij betreft de erkenning of terugvinding van eeuwige waarden. Het louter aardse is hier ter genezing niet genoeg. Een nieuwe bezieling is nodig. Een andere geest moet over de aarde varen. Deze kan alleen komen uit die sferen, waar, naar het Pauluswoord, „de barmhartigheid de waarheid tegemoet komt en waar de gerechtigheid de vrede kust.“ Van binnenuit moet de mens veranderen, en door hem van binnenuit de samenleving“. — En de humanist weet deze gedachten de zijne! —

Wij hebben slechts hier en daar een greep uit dit werke gedaan en verre van volledig kunnen zijn. Wij hopen, dat deze beschouwing de lezer moge opwekken, zelf het boekje ter hand te nemen. Op één punt echter weet ik, dat ik mij niet op deze onvolledigheid zal mogen beroepen: terecht zou schr. kunnen vaststellen, dat ik een verklaring van het feit, dat Huizinga bij herhaling spreekt van het Koninkrijk Gods, van Geloof in God Almachtig, van de almachtige Gever en Leider, ja zelfs van God's genade en verlossing, uit de weg was gegaan. — Ik zou hierover dan het volgende willen zeggen: het gaat niet om woorden, maar om begrippen, om waarden.

(zie verder pag. 7)

Slot: „Huizinga”

Wanneer ik mijn gedachten in een gesprek met b.v. een Fransman tot uitdrukking wil brengen, zal ik mij daarbij als Hollandse zo goed mogelijk trachten te bedienen van zijn taal; hetgeen echter geenszins in houdt, dat ik ook voor mijzelf mij van de Franse uitdrukkingvorm bedien. Ieder mens heeft zijn eigen taal, zo ook zijn persoonlijke geloofsformulering. Om elkaar te begrijpen, is het noodzakelijk te grijpen naar één gemeenschappelijk verstaanbare taal. De humanist, die een gesprek wil voeren met een belijdend-gelovige, zal hierbij vóór moeten gaan, omdat hij diens taal wél verstaat, maar omgekeerd zijn taal moeizaam of in het geheel niet begrepen wordt. — H. heeft dit kennelijk zeer duidelijk aan gevoeld, en in zijn geschriften zowel als in zijn gesprekken blij gegeven van een zeldzame geestesadel, waardoor hij zich steeds ongemerkt wist aan te passen aan het niveau van de ander. —

De woorden „en toch”, waarmee schr. bij herhaling zijn conclusies begint, duiden er steeds opnieuw op, hoe H.'s geestelijke rijkdom, hoe H.'s geloof schr. verrassen, want door hem niet duidelijk genoeg verstaan zijn uit zijn geschriften. Dit moge schr. tot een diepere overdenking voeren, dan hij, zij het dan ook met de beste bedoelingen en met een eerlijkheid, waaraan voor ons niet valt te twijfelen, in dit boekje tot uiting heeft gebracht.

Onverstaanbare taal

Indien het waar is, dat H. zoals schr. zegt, enige gedachten nog niet onder begripen en woorden zou hebben kunnen brengen „tengevolge van zijn vaag omlinnde geloofsformulering”, dan ligt hierin voor mij toch geen aanwijzing voor enige „innerlijke tastende onzekerheid”; doch dan meen ik, náást verwijzing naar het door mij betoogde, dit zonder bedenking te mogen verklaren uit het feit, dat het moderne humanist is zich hiervan duidelijk bewust, evenals van het feit, dat niet kan worden verwacht, dat het misverstaan opgeheven zal kunnen worden door géne zijde. Hij zal van zijn kant daarom niet nalaten te werken aan het tot stand komen van de voor beide groepen humaan ingestelden zo noodzakelijke overbrugging — in het onvoorwaardelijke belang ener humane menselijke samenleving. —

„Het Onze Vader”, waarmee, zoals schr. zijn boekje besluit, H. de laatste jaren van zijn leven iedere dag was begonnen, behoort óók voor de moderne humanist tot de zeer schone verheven gebeden, die in een mensengeest uit innerlijke beleving geboren werden. —

Burgerlijke zelfgenoegzaamheid en geestelijke middelmatigheid

Na het debat te Enschede

Uit het Haags Dagblad knippen we het volgende:

„In de te Enschede gevoerde discussie kon het natuurlijk nooit gaan over gelijk of ongelijk. Uit hetgeen hieromtrent in het kerkblad dier gemeente is gepubliceerd, hebben wij de indruk, dat de discussie op een hoog peil is gevoerd. En wel zo, dat de Humanisten iets zullen hebben verstaan, en misschien geleerd, van wat de Kerk beweegt. Terwijl de Kerk en haar vertegenwoordigers ongetwijfeld beter hebben begrepen, wat het Humanisme zijn kracht geeft.

Althans, ds Smits verklaart onomwonden, dat hij op één punt door dr van Praag is overtuigd. Op het punt namelijk van de organisatie en de uitvloeisels daarvan, van het Humanisme. „Deze opzettelijke samenbundeling”, zo zegt hij, „van mensen, die nu eenmaal toch volkomen van de Kerk vervreemd zijn, kan zin hebben. Want juist deze eigen gestalte brengt de spanningen tussen humanist en humanist scherper aan het licht en kan ook sterker contact met andere levensbeschouwingen brengen, waaronder dan ook de Christelijke levensbeschouwing.”

Wat heeft nu, aldus de Enschedese predikant, deze discussie ons, mensen-van-de-Kerk geleerd? „Wij hebben een gevoel van schrijning en pijn gekregen, dat buitenkerkelijke mensen zó nuchter en volslagen afwijzend over het godsdienstige leven kunnen oordelen.”

Die ontdekking heeft nog iets anders geleerd. Dit namelijk, „dat er zoveel tweede- en derderangs-godsdienstigheid is en dat de buitenstaander in de ontmoeting met óns, middelmatige burgermannetjes, nauwelijks iets bespeurt van de bevrijdende, bezielende en vernieuwende kracht, die van waarachtig geloof uitgaat. Die anderen zouden wel aan onze Verlosser geloven, als wijzelf er maar wat verlost er uitzagen!

Het wil ons voorkomen, dat vooral dit laatste van doorslaggevende betekenis is. Niet alleen in het gesprek tussen Kerk en Humanisme. Maar ook in het gesprek binnen de Kerk zelf, tussen de „richtingen”. Ook dáár heerst helaas menigmaal de middelmatige burgerlijkheid, die tot wezenlijke bevrijding en vernieuwende kracht niet in staat stelt. Ook daar ontbreekt menigmaal de glimlach van het werkelijk verlost zijn,

waardoor men alle traditionele beschouwing, elke „vertrouwde” klank (zonder waarachtige inhoud) achter zich kan laten.

Alleen de Kerk, die de burgerlijkheid achter zich laat, heeft een woord voor de wereld. Dan alleen en niet eerder.” Tot zover Ds. Smits.

Het zou dus toch een verburgerlijking van de kerk zijn, die humanisten kweekt? En het Humanistisch Verbond zou dus een zuiver onburgerlijke allure hebben? De werkelijkheid is anders. Kerk en Verbond hebben in de burgerlijke zelfgenoegzaamheid en geestelijke middelmatigheid de zelfde vijanden. Dat de kerkelijke geloofsleer en geloofsvoorstellingen de onze niet zijn, berust echter op het verschijnsel, dat wat voor de een de waarheid is het voor de ander niet behoeft te zijn. En dat dit zo is vindt z'n oorzaak niet in onze wederzijdse geringere of grotere burgerlijkheid, maar in het wezen van de menselijke geest zelf.

Holland op z'n smalst.

In de „Messiasbode”, maandblad tot uitbreiding van het Evangelie, vraagt een inzender in het nr. van April 1949:

„Hoe is de rassenhaat met het Christelijk geloof te verenigen? Want wie zijn van de rassenhaat de oorzaak? De Christenen! Bevin was een Christen, en hij wilde graag de Joden in Palestina verdelgen.”

Het antwoord van Ds. C. Kapteyn, A'dam, luidt: „dat Christendom en rassenhaat onverenigbaar zijn, en dat deze haat het kenmerk is van het heidendom”. En hij vervolgt dan:

„U noemt Bevin een Christen. Wij niet. Hij is een humanist, maar geen Christen. Zijn daden tonen dat duidelijk.”

100 × f 100.—

HENGELO staat aan spits met
ZES certificaten.

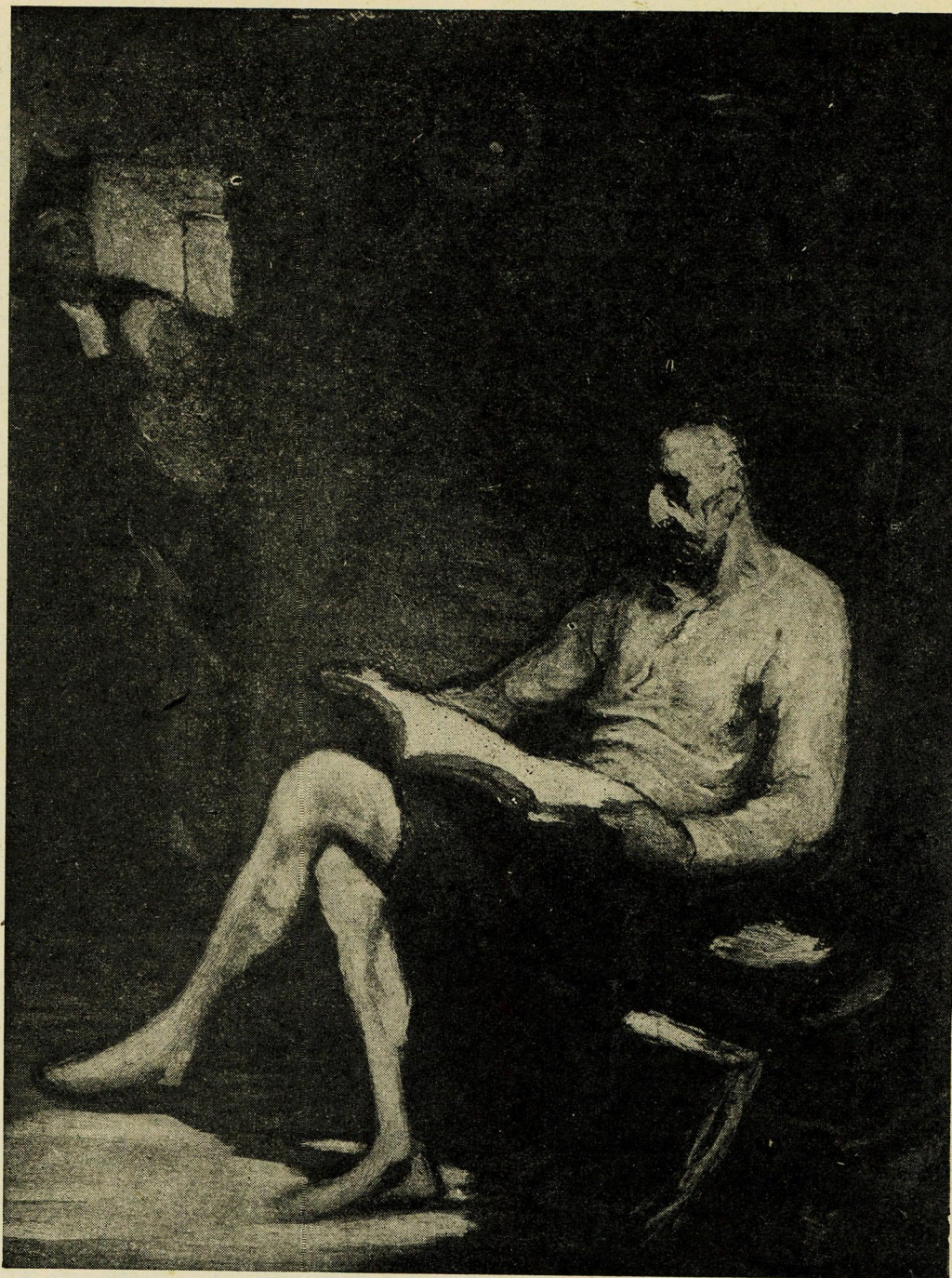
Oog in oog

door

P. C. J. Reyne

ALS zo vele groten der 19de eeuwse Franse schilderkunst was Honoré Daumier (1808—1879) een opstandige, een onverbiddelijk zoeker naar eigen wegen en daardoor een vernieuwer. Terwijl echter een Courbet, een Manet, een Monet, na jaren van miskenning en verguizing ten slotte toch nog erkenning vonden, was het Daumier's tijdgenoten, op enkele schaarse uitzonderingen na, onmogelijk iets meer in zijn schilderijen te zien dan de pogingen van iemand, die de vreemde eierzucht had, zich te begeven op een gebied, waarvoor hij kennelijk geen aanleg had. Men zag hem uitsluitend als een tekenaar, een caricaturist, een politiek commentator, die met zijn felle spotprenten in „la Caricature” en „Charivari” telkens weer het regime van Louis Philippe geheld had en zich tot tolk had gemaakt van al wat er progressief dacht onder het bewind van de burgerkoning.

„Als caricaturist had hij zijn gelijken niet, maar als schilder was hij een mislukking”, ziedaar de algemene opinie, toen na 1848 (het jaar waarin de censuur hem het tekenen van politieke prenten onmogelijk maakte), de tekenaar meer en meer het lithografisch krijt door het penseel bleek te vervangen. Het was ook de mening van zo goed als al zijn confraters. En inderdaad, wat konden de doctrinaire classicisten uit de school van David en de romantici van het historiestuk en de idylle waarden in een schilder, wiens blik gericht was op de eigen tijd en die bij de paupers van Parijs, de bedelaars en straatzangers, en hun eeuwige tegenspelers, de leden van de balie, zijn onderwerpen vond? En vooral, wat moesten de fabrikanten van gelikte, idealiserende werkjes-naar-de-heersende-mode aan met een schilderkunst, waarin voor het eerst — en dan nog op grootsse en ruige wijze — het sociaal conflict aan de orde kwam? Er bleef hun niet veel anders over dan te schelden op Daumier's „platvloerse geest en verregaande slordigheid” en dat deden ze dan ook prompt.

HONORÉ DAUMIER: *Lezende Don Quichotte*

Cliché: Uitgeverij Contact

DOCH in 1850 liet een jong schilder, Courbet, een nieuwe wekroep horen: „De werkelijkheid en niets dan de werkelijkheid”. Moet Daumier misschien tot de groep van de realisten gerekend worden? Geenszins! Als het er op aankomt, is Courbet — hoezeer hij aanvankelijk ook op tegenstand stuitte — volkomen een exponent van de materialistische geest der heersende burgerklasse en met deze geest is Daumier's zucht naar heroïsche monumentaliteit wel zeer sterk in tegenspraak. Maar vooral: geen realiteit zou tussen 1850 en 1880

Daumier's drastische vereenvoudigingen en zijn gedurfde deformaties voor zijn rekening hebben durven nemen.

Deze afzijdige is onder geen formule te vangen; romantische, realistische en moderne trekken lopen bij hem dooreen — hij is te groot voor een etiket. Zelfs waar hij, als in de serie naar de Don Quichot, een romantisch motief ter hand neemt blijft hij mijlenver van de opvattingen van zijn tijd verwijderd.

(vervolg op pag. 9)

Moderne kunst en de moderne mens

Het verschijnsel, dat het woord „modern” in de muziek, de beeldende kunst en de literatuur voor vele mensen de onmogelijkheid betekent contact te krijgen met velerlei kunstuitingen, is op zich zelf niet verontwaardigend. Het doet zich immers altijd voor, wanneer de kunst van een land of van een tijd waarlijk leeft. De waarheid die schoonheid is, blijkt niet voor allen en altijd dezelfde. Verontrustend zou het tegendeel zijn, want daarin schuilt het gevaar van spaningloze vormendienst.

De laatste tijd wordt er echter meer en meer op gewezen, dat een dergelijke vormendienst zich kan voordoen in een tijd als de onze, waarin de kunst zeker niet lijdt aan traditionele handhaving der opvattingen. En als de oorzaak wordt aangewezen het ontbreken van het menselijke in de kunst.

In verscheidene plaatsen van ons land is deze winter een tentoonstelling gehouden van werken van een aantal moderne schil-

ders onder de naam: Tien realisten. De catalogus bevatte een inleiding, geschreven door de dichter en kunstkenner Jan Engelman, die daarin vooropstelt, dat de menselijke inhoud te allen tijde de kunst heeft gedragen. Waar het op aan komt is de menselijke gevoelsbetrekking tussen de kunstenaar en zijn onderwerp. En die ontbreekt in de moderne kunst maar al te veel, en daardoor wordt deze kunst louter formele bekommernis.

Hoewel Engelman's kritiek de strijd raakt, die wordt gevoerd vóór en tegen de zgn. abstracte kunst, behoeft zij van die kunst niet een principiële veroordeling te zijn. De ontmenselijking van de kunst stoort zich niet aan richtingen, schept evenmin een aparte school. Zij treedt op waar slechts verstandelijk vermogen aan de orde is, waar het menselijke ontbreekt door „het nihilisme dat, in de schaduw van grote wereldgebeurtenissen, steeds breder groepen van kunstenaars verlamt en hen verwijderd van deze menselijke inhoud die te allen tijde de kunst heeft gedragen”. Aldus Engelman. Daartegenover vestigt hij de aandacht op het ontstaan van een nieuwe gevoelsbetrekking tussen de mensen en de dingen, een nieuwe humaniteit, die voorstelt om haar vorm en die, hoewel het doel nog niet voor ogen ziende, toch niet ronddoelt in de

Jan Engelman

Cliché: Nw. Utr. Dagblad

blinde. Er is een strijd gaande om een nieuwe gevoelswaarde.

Oog in oog

Leggen we een ogenblik Gustave Doré's „Lezende Don Quichot” naast de zijne. Bij Doré zijn we in de sfeer van het pathos. Don Quichot is aan een hevige opwindning ten prooi, hij houdt zijn getrokken degen hoog geheven, zijn mond staat open, hij galmt de woorden uit. Over de rugleuning van zijn stoel stort zich een lawine van schimmen uit de ridderwereld, geharnaste ruiters, gevleugelde monsters, beulsknechts die jonkvrouwen knevelen. Op de vloer de betoverde wereld, waarin de fantast vertoeft, zichtbaar gemaakt.

Er is niets van deze pompeuze opera bij Daumier. Hier heerst volstrekte soberheid. Door de meesterlijke plaatsing (men lette op de accentuering van de twee diagonalen) en door het uitspelen van licht en donker beheerst de figuur van de lezende ridder het beeldvlak. Onmiddellijk ondergaat men de macht van deze gestalte, de veerkracht der benen, de rust van het zitten, de kracht van de romp, de hevige karakterisering van het gezicht. Wat de schilder gezien heeft, is niet de ridder van de droevige figuur, maar de absolutist, die door een innerlijke vlam wordt verteerd. Strengheid en zielegloed, ze kwamen volkomen tot uitdrukking in de felle houw van de neus en die verwaarloosde oogholte onder de korte schedel. Deze mens is in zijn eigen wereld, hij is van een ander formaat dan de twee indringers, de pastoor en de meid, die aar-

zelen op de drempel van zijn kamer.

EN ook hier, in deze monumentale en aangrijpende Don Quichot, de wending naar een schilderkunst, waar Daumier's tijd nog geen vermoeden van had. De romp van de ridder rondt zich plastisch in de ruimte, doch door de zware contourering van de rechterarm wordt onze blik, die de diepte in wil, geremd. Daumier geeft de dieptesuggestie, doch heft die tegelijkertijd weer enigermate op, aldus een der schilderkunstige problemen aansnijdend, die een vernieuwer als Cézanne zijn leven lang niet los zouden laten.

Een ander probleem, dat der deformatie terwille van de uitdrukking en de beeldende werking, hebben we leren kennen bij het moderne expressionisme. Doch ook Daumier deformeert — zeer tot afgrijzen van zijn tijdgenoten. Men lette op de linkerschouder, die wat te hoog lijkt te zitten. Als men er enige millimeters van bedekt, blijkt de figuur ontegenzeggelijk natuurlijker geworden, doch een belangrijk deel van de spanning en kracht is er als bij toverslag uit verdwenen.

Het streven van Daumier ging uit naar plastische levendigheid, hij stelde het beeldend middel in dienst van de verbeelding en daardoor was hij tot eenzaamheid gedoemd in een tijd, die nog maar net de nuchtere werkelijkheid ontdekken ging. Hij was een pionier van de nieuwe schilderkunst.

Uiteen gedreven

Omtrent de moderne literatuur maakt de jonge criticus Fokke Sierksma, die door enkele essays terecht de aandacht trok, in het Januari-nummer van „Podium” in wezen dezelfde opmerkingen. Hij stelt vast, dat het woord van de dichter niet meer overspringt op de lezer. De ziel van de kunstenaar en de wereld zijn ver uiteengedreven en komen in het symbolische woord niet meer bijeen. De auteur onderneemt zijn dooltochten door de ziel, die geen dooltochten door de wereld tevens zijn. Er is een isolatie van het onderwerp, dat daardoor aan leven en medeleven, voorwaarden van het bestaan in de maatschappij, inboet. Formeel knap en vaardig is het naar de menselijke gevoelskant mager en schriel. Er wordt, aldus Sierksma, om hier uit te komen niet iets van de kunst geëist in deze tijd maar van de mens, die kunstenaar is.

Deze beide uitingen, die niet op zich zelf staan en die afkomstig zijn van een katholiek en van een humanist, bewijzen dat de ontevredenheid met de huidige toestand wordt vervangen door een kijk op nieuwe mogelijkheden, die ook de belangstelling van de humanist vragen. Want de ontmenselijking van de kunst, die al te veel te constateren valt, komt voort uit een levenshouding, die slechts het tekort van onze tijd, openbaart, en niet de waarden, die het bezit kunnen zijn van de enkeling en de samenleving: het menselijk gevoel en de menselijke geest.

B. C.

Onkerkelijkheid bron van cultuurverval?

Ondoordacht oordeel

IN het Remonstrantse Weekblad van 22 April j.l. bespreekt Ed. van Cleeff een sociologische publicatie, verschenen in 1948 van de hand van Mr. Buurma, bevattende een onderzoek naar het sociale leven van het personeel van een middelgrote fabriek (300 man). De schrijver van dit werkje heeft een enquête gehouden onder het personeel, waarin o.a. gevraagd werd naar kerk en geloof. De antwoorden wijzen op een snelle ontkerkelijking binnen de tijd van drie generaties. Onkerkelijkheid is er „gewoon”. Van Cleeff citeert naar aanleiding hiervan uit Buurma het volgende:

„Weleer een geslacht, dat zijn leven van Zondag tot Zondag overhuifd zag door de kerkgang. De grote gebeurtenissen in het menselijk leven stonden schier zonder uitzondering onder invloed van en waren verweven met een religieuze beleving en ontvingen hun wijding mede door de religie. Het geheel van denken, voelen, willen en handelen stond in het teken der religie.”

Hoe is volgens Buurma, de toestand nu?

„Het richtsnoer van normen, dat nog glinsterend in de eerbiedige handen van het grootouderlijk geslacht lag, ligt met een nagenoeg verdoofte glans, als afgedakt en onbruikbaar bevonden, naast deze generatie. Een gehele denkwereld verloor daarmee haar inhoud. Een gehele levensvorm, een gehele levensinhoud gleed weg.

„Een probleemstelling werd gemist. De schuchtere schroomvolle liefde tot het leven, de „eerbied voor het leven”, die mede de volheid van een mensenbestaan kan uitmaken, ontbreekt. Alleen een doffe vlakheid ligt drukkend op deze antwoorden. Het besef deel uit te maken van een gemeenschap, welk besef een sterk en ruim verantwoordelijkheidsbesef kan wekken, is afwezig.”

De eindconclusie van de auteur luidt ten deze als volgt: „De moraal, die aan de handelingen om het gezin in stand te houden en eventueel hoger op te brengen ten grondslag ligt, werd tot uiting gebracht, soms in bijv. „zo netjes mogelijk”. De door hun voorgeslacht aangevallene bourgeoismentaliteit heeft zich in hun eigen gedachtengang genesteld. Men is hierdoor geen schurk geworden, evenmin als de kerkelijke een heilige. En de bewandeling der verboden zijpaden zal weinig verschil in frequentie uitmaken. Maar het maakt verschil, of de kompasnaald van het normbesef de goede richting wijst of niet.”

Van Cleeff voegt daar zijnerzijds aan toe:

Er zou bijv. heel wat te zeggen zijn over een samenleving, waar onkerkelijkheid „gewoon” is geworden. Wat kunnen hier nog de krachten zijn, die het geheel in de juiste richting stuwten, althans pogen te stuwten? In hoeverre werkt het vroegere Christendom nog na in gewoonte en moraal? In hoeverre oefent het huidige Christendom toch invloed uit via bepaalde figuren, die de massa waarneemt, via romans, via de krant, of hoe dan ook?

Kleine kanttekening

Hierbij willen wij een kleine kanttekening maken. Het komt ons voor dat zowel door Mr. Buurma als door Van Cleeff, die er niets over zegt, teveel waarde wordt gehecht aan het al of niet bij een kerk behoren. De tegenstelling tussen verleden en heden in dit opzicht, door Mr. Buurma gemaakt en door Van Cleeff zonder meer geciteerd, is voor het verleden idyllisch. Ieder, die iets afweet van het arbeidersleven van drie generaties terug, weet dat het toentertijd wel tot een kerk behoren, evenals nu het niet, omtrent gemeenschapsbinding en bezit van normen niet zoveel zegt als Buurma en Van Cleeff suggereren. Verder wordt er uit het ontkenend woordje „nee” van de huidige generatie teveel afgeleid omtrent hun innerlijk leven, dat dof en vlak zou zijn. Het is natuurlijk heel goed mogelijk, en menigmaal zeer waarschijnlijk, dat dit zo is, maar zou het woordje „ja” a priori een andere werkelijkheid hebben aangeduid?

Buurma en Van Cleeff hebben verder — en dat is erger — weinig eerbied voor het streven „zo netjes mogelijk” te leven. In het geheel blijkt het dat zij meer eerbied hebben voor woorden, dan voor de wereld, die er achter ligt. Wie kerk en godsdienst zegt, heeft een sterkere basis voor zijn moreel, dan wie zegt „zo netjes mogelijk”. Alsof deze antwoorden door deze mensen gegeven zoveel kritiek toelaten! In dat „zo netjes mogelijk” kan een wereld van strijd, van pogen, van triomf en nederlagen ten aanzien van de levensproblemen schuilen, en het kan ook weinigzeggend zijn. Met „godsdienst” is het niet anders. Wie zal uitmaken of bij de een wel en de ander niet de kompasnaald van de moraal in de goede richting wijst?

Diep wantrouwen

Men moet al een diep wantrouwen hebben in het menselijk normbesef, om zo te schrijven als Buurma en Van Cleeff doen,

terwijl zij voor de dagelijkse levenspraktijk tussen kerkelijken en onkerkelijken geen onderscheid willen maken. Hier zit weer de suggestie achter dat het verval van deze tijd aan onkerkelijkheid in grote mate te wijten is. En het doet onprettig aan juist in het weekblad van de Remonstranten, die in menig opzicht zo dicht bij ons staan, de vraag te lezen: „Wat kunnen hier nog de krachten zijn, die het geheel in de juiste richting stuwten?” zonder de overweging dat er wellicht ook nog buiten kerk en christelijk geloof een en ander ten goede streeft.

Massale geloofsafval in grote steden

Onder deze en dergelijke opschriften werd er de laatste tijd in verscheidene r.k. en andere bladen geschreven over een publicatie van de Katholieke Actie, waarin aan de hand van vergelijkend cijfermateriaal werd aangetoond dat steeds meer katholieken afvallig worden.

Opmerkelijk is, dat daarbij de voorstelling opgeld doet van een strijd tussen het christendom enerzijds en het heidendom en communisme aan de andere kant. Terwijl men allerwege in W. Europa, en zo ook in ons land, het aantal communisten ziet afnemen of zich gelijk blijven, blijft de afval van het rooms-katholicisme toenemen.

En wat „het heidendom” betreft: vele afvalligen zullen behoren tot de geestelijke onverschilligen, maar ieder maakt in zijn werkring en woonplaats toch telkens gevallen mee, waarbij een welbewust andere levenshouding en andere levensbeschouwing de afvalligheid van de r.k. kerk veroorzaakt, evenals die van de prot. chr. kerken. Dit stelt de humanisten natuurlijk voor een verantwoordelijkheid, die zij, blijkens de oprichting van het Humanistisch Verbond, gevoelen.

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

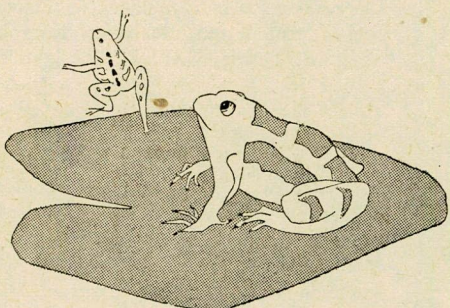
Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag, voorzitter; Dr G. Stuiveling, ondervoorzitter; Drs I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester, Dr D. Loenen, lid.

Leden: Dr J. C. Brandt Corstius; Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigtenhorst; Prof. Mr H. R. Hoetink; Mevr. H. A. Polak—Schwarz; Prof. Dr H. J. Pos; Ir P. Schut; Mr A. Stempels; Prof. Dr J. B. Tielrooy; Mr J. In 't Veld; Dr Libbe van der Wal; M. G. Warffemius; Mr H. B. J. Waslander.

Voor de kleine mensjes en hun wereld

Kwak van Kwakerkaken

Kwak van Kwakerkaken
Wou een reisje maken
Ver weg in de wei.
„Blijf toch in ons slootje”,
Zei z'n overgrootje.
„Nee,” zei Kwakje boos
„Ik hou niet van dat kroos
„En die stoute snoeken
„Die steeds Kwakjes zoeken.
„Grootje, ik wil vrij!
„Want 't is Mei!”

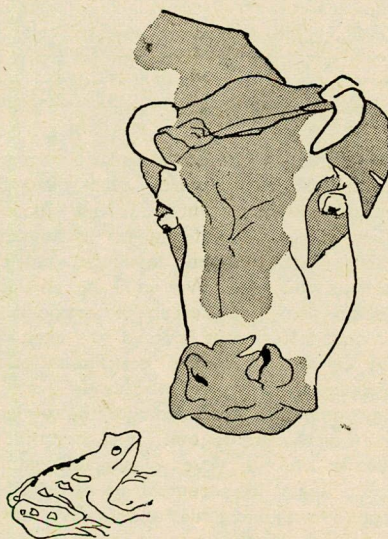
„Blijf toch in ons slootje”

Kwakje deed een hipje
Zat toen in een wijje
In de lentewei.
Klom met kikkertrots
Op een kiezelrots,
Keek om naar het slootje
Zag daar overgrootje
Die, van schrik heel bleek,
Droef naar Kwakje keek.
Maar die wilde vrij
Genieten van de Mei!

Kwak klom van het steentje
En, heel in zijn centje,
Sprong hij in de wei.
Zag daar bloempjes bloeien
En een leeuwrik broeien,
Hipte lustig voort
Door geen snoek gestoord.
Heel, héél diep van binnen
Ging een lied beginnen,
Een liedje van de Mei.
Want Kwak wist zich vrij!

Op een koeienkoekje,
Achter in een hoekje
Van die malse wei,
Ging Kwak zitten zingen
Van de mooie dingen
Die hij tegen kwam,
Na hij 't hipje nam
Uit 't bekroosde slootje,
Weg van overgrootje,
En hij, eindelijk vrij,
Genoot van zon en Mei.

„Kwak van kwakerkaken,
„k Ben een reis aan 't maken,
„Ja, 'k ben helemaal vrij!
„k Zing met luid gekwater:
„Nooit ga 'k weer in 't water,
„Nooit naar overgrootje
„In dat vieze slootje,
„Waar die valse snoeken
„Steeds maar Kwakjes zoeken.
„k Blijf hier in de wei
„Heel de maand Mei!”

„Wat zit daar
te kwakken . . .”

Plotseling werd het donker,
Daar kwam met gebonker
Koe Boe door de wei.
Liet haar kop laag zakken:
„Wat zit daar te kwakken
„Met zo veel misbaar?”
't Was een kikker maar
„Wat maak jij een leven,
„Schreeuwer, zwijg eens even!!!
„Jij bent veel te vrij!
„Want die wei is van mij!”

Kwak werd wit van woede!
Wou die logge koe de
Baas spelen in de wei?
Dat zou nooit geschieden!
Wie kon hem verbieden
Vrij een reis te maken
En zo luid te kwaken
Als hij zelf wel wou?
„Hoepel op, en gauw!
„k Ben toch zeker vrij!
„En 't is Mei!”

Maar die koe, een grote,
Hief één van haar poten
Hoog op uit de wei.
Schopte 't koeienkoekje
Weg uit 't weidehoekje.
En die kleine Kwakje
Vloog weer met een smakje
In het snoekenslootje,
Vlak naast overgrootje.
Op dat ogenblik
Keek, tot Kwakjes schrik,
Een heel erg magere snoek
Hongrig om de hoek
Van een waterplant.
Groot greep Kwakjes hand,
Ze hipten poot aan poot
Uit die kroosjessloot.
Daar stond nog de koe
Die zei zuchtend: „Boe,
„Ik zie, daar is gevaar,
„Dat is vreeslijk naar.
„k Ben een vreedzaam beest,
„k Voel niets voor zó'n snoekenfeest.
„Huppel dus maar vrij
„In die wei van mij.
„Want 't is toch Mei!”

VICTOR ANSTRA.

Spel van leven en geloof

Het Rotterdams Toneel speelt op het ogenblik van de Amerikaanse schrijver Maxwell Anderson het stuk „Jeanne van Lorraine”, de geschiedenis van Jeanne d'Arc. Het mag zeker een waagstuk heten na St. Joan van Bernard Shaw over dit onderwerp opnieuw een toneelstuk te schrijven. Anderson is daarin voortreffelijk geslaagd, niet alleen door de originele opzet (het spel wordt enige malen onderbroken door toneelrepetities) maar bovenal door de voor ons, moderne mensen, scherpe en heldere uitwerking van het probleem, dat met de tragedie van Jeanne's leven is gegeven en dat Shaw reeds heeft gesteld.

Anderson brengt twee belangrijke vragen in het stuk naar voren: 1e. wat is geloof? 2e. mag men zijn ideaal trachten te verwirkelijken door compromissen en door middel van nietswaardige mensen? Wat het eerste betreft spitst Anderson, evenals Shaw, dit toe tijdens het proces tegen Jeanne, door de inquisitie gevoerd. Tegenover het geloven op kerkelijk gezag staat het meisje met haar eigen innerlijk geloof aan haar stemmen, haar overtuiging dat wat zij doet goed is. In een scène vol dramatische spanning worden deze twee houdingen tegenover elkaar gesteld, onverzoenlijk, en Jeanne triomfeert in de erkenning, die als een bevrijding klinkt: „in de hele wereld bestaat er voor niemand enige autoriteit behalve zijn eigen ziel”. En deze innerlijke autoriteit moet zij gehoorzamen. „Want prijs te geven wat men is en zonder geloof te leven is verschrikkelijker dan sterven”, laat Anderson haar zeggen.

Het stuk legt er sterk de nadruk op hoezeer geloof en offer, het offer van het leven zelfs, zijn verbonden. Shaw deed dit minder, maar welk een tijd ligt er in dit opzicht ook tussen zijn stuk ($\pm$ 1925) en dit moderne Amerikaanse spel. Men voelt tijdens de opvoering, hoezeer de vraag of de moderne mens gelooft voor de schrijver de grote vraag is van onze tijd, en hoezeer voor hem het geloof de toetssteen is van de menselijke waardigheid. De gebeurtenissen van het laatste tiental jaren vormen de achtergrond van woorden als de volgende, die Jeanne uitspreekt aan het slot, als zij het antwoord vindt op de vraag waarom zij gelooft: „Iedere man geeft zijn leven voor wat hij gelooft. Iedere vrouw geeft haar leven voor wat ze gelooft. Eén leven is alles wat we bezitten en we leven het zoals we geloven het te moeten leven en dan is het voorbij.” Zo hebben immers tallozen geweten en weten zij het nog in de strijd tegen ontmenselijking door gewetensdwang en onvrijheid.

Jeanne d'Arc kan haar doel: de redding van Frankrijk, slechts bereiken door zich van onwaardigen (de koning en zijn kring) te bedienen. Daartegen maakt de hoofdrolspeelster tijdens de toneelrepetities bezwaar. Zij stelt zich Jeanne absoluut zuiver voor en wil, dat de schrijver het stuk verandert. Dit leidt tot gesprekken tussen regisseur en spelers over de vraag wat geloof eigenlijk is en hoe het zich verhoudt tot de dagelijkse levenspraktijk. In deze gesprekken schuilt veel van de waarde van het stuk, de schrijver is hier zeer op dreef. Het gehele stuk wordt door het Rotterdams toneel uitstekend gespeeld en Rie Gilhuys heeft van de hoofdrol een indrukwekkende manifestatie gemaakt. Wie modern en goed toneel wil zien, verzuime niet naar Andersons stuk te gaan kijken.

Er komen ook FRANSE pleegkinderen!

Velen ligt nog vers in het geheugen de aankomst van het eerste transport Franse kinderen, wie het onmiddellijk was aan te zien, dat zij een goede verzorging zeer nodig hadden. Hun drie maanden in ons land zijn reeds lang om. Het contact tussen de pleegouders en deze kleine Fransen is echter niet verbroken.

Donderdag 12 Mei arriveerde een tweede transport pleegkinderen, ditmaal 250 jongens en meisjes uit het Roergebied. Zij zijn onmiddellijk liefderijk opgenomen in vele gezinnen, waaronder er zijn van Nederlandse vaders en moeders, die bitter geleden hebben onder de Duitse terreur van 1940—1945. In 1940 waren de meeste dezer kinderen nog geen twee jaar oud.

En het derde transport — dan weer 150 Franse kinderen — komt 25 Mei ons land binnen en hoopt dan eveneens in humanistische gezinnen onderdak te vinden. Wij zijn dankbaar dat dit gebeuren kan, en ieder zal begrijpen, dat dit slechts mogelijk is door de opofferingsgezindheid van zeer vele leden en van velen die het Humanistisch Verbond heel na staan. Het is hier de plaats allen, die hun medewerking verlenen en verlenen: de leden van het Buitenkerkelijk Bureau voor Oorlogspleegkinderen, de plaatselijke comité's, de pleegouders, de gulle winkeliers en alle andere medewerkers van harte dank te zeggen voor hun hulp, die zo goed te pas komt. Wij hopen dat het zo mag blijven gaan. Allen die hierbij willen medewerken wenden zich tot het Secretariaat Buitenkerkelijk Bureau Oorlogspleegkinderen, Mauritsstraat 64, Utrecht, giro 304960 van het Humanistisch Verbond, met vermelding Buitenkerkelijk Bureau.

Studentenwerkkampen in Duitsland

Wij lezen in het officieel orgaan van de Studentenvereniging op Humanistische Grondslag, Mei-nummer, het volgende:

Deze zomer voor het eerst zal de S.V.H.G.¹⁾ haar activiteit mede richten op de Nederlands—Duitse studentenwerkkampen, zoals die ook reeds in vorige jaren in het kader van de I.S.S.²⁾ plannen werden georganiseerd. Met de I.S.S. kwam ons Hoofdbestuur tot overeenstemming over een gezamenlijk plan, dat o.m. inhoudt dat het oorspronkelijk door de S.V.H.G. geprojecteerde kamp in Göttingen werd opgenomen in de plannen van de I.S.S. en voorts dat de S.V.H.G. in elk kamp twee avonden ter beschikking krijgt voor het houden van lezingen. Een woord van dank voor de bijzonder prettige samenwerking die met de Duitsland-Commissie van de I.S.S. mogelijk bleek, komt deze commissie hier ten volle toe. Vermeld zij nog het feit dat de V.C.S.B. en de N.C.S.V. dit jaar op het gebied der Duitse kampen niet met de I.S.S. zullen samenwerken en in deze geheel afzonderlijk zullen werken.

Onder onze leden blijkt de drang te helpen opbouwen groter dan de gevoelens van afkeer en haat van weleer. Dat is, geloof ik, een houding waarvoor wij ons zeker niet behoeven te schamen, mits wij niet vergeten wat in de oorlog gebeurd is. Dat schijnt trouwens in vorige jaren in de studentenwerkkampen in Duitsland niet het geval te zijn geweest, getuige het feit dat de meningen daar zo nu en dan heftig met elkaar in botsing kwamen; zo zelfs dat andere landlieden o.a. Amerikanen niet begrepen hoe men zo ver kon komen. Wanneer dan desondanks vriendschapsbanden blijken te ontstaan dan kan men er zich van verzekerd houden dat de sfeer goed is.

De kampen worden gehouden in:

Göttingen, waar waarschijnlijk een jeugderberg gebouwd zal worden;

Keulen, waar aan de opbouw van een universiteitskliniek gewerkt zal worden;

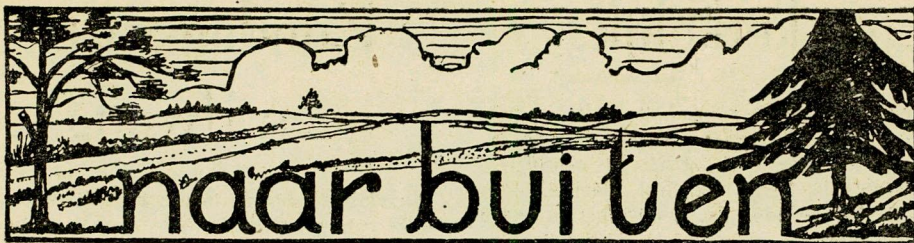
Hamburg, waar een woonwijk wordt opgebouwd; en

Munster, waar eventueel een park als werkobject zal dienen.

Het aantal deelnemers is per kamp gesteld op 40 studenten, voor de laatste drie kampen als volgt verdeeld: 20 Duitsers, 12 Amerikanen of Engelsen en 8 Nederlanders. Voor het kamp te Göttingen bestaat gelegenheid tot deelname voor 15—18 Nederlanders. Men zou hier graag een behoorlijk quantum humanisten zien, dit in verband met de plannen tot oprichting van een humanistische studentenvereniging te Göttingen.

¹⁾ Stud. Ver. op Hum. Grondslag.

²⁾ Int. Stud. Service.

Het gaat goed met de kampen. Anders gezegd: Wie nog mee wil, haaste zich. Onze beide familiekampen zijn bijna vol. In beide kampen samen kunnen we maximum 350 mensen plaatsen, we zijn de 300 nu gepasseerd.

Ook het kamp Culturele Vorming gaat goed. We kunnen in dit kamp een bezetting hebben van ten hoogste zestig mensen; we hebben nu ruim veertig deelnemers, wie zich voor dit kamp interesseert, moet met opgeven geen maand meer wachten!

Vacantiekamp te Blaricum 13—20 Augustus

Aanvankelijk was het plan in dit kamp geen beneden 18-jarigen toe te laten. Het blijkt echter voor veel ouders moeilijk zonder kinderen met vakantie te gaan. Daarom is nu besloten ook bij dit kamp de gelegenheid te geven de kinderen mee te brengen, deze komen dan in een apart tentenkamp. Voor deze kinderen, die minstens 7 j. moeten zijn, betaalt men dan f 15. Men geve zich nu spoedig op, ook al is het geen half Augustus. (Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht).

We geven nog eens het programma van dit kamp:

Leiding: C. H. Schonk.
Plaats: Meenthuis te Blaricum.
Prijs: f 25.—.
Leeftijd deelnemers: vanaf 18 jaar.
Aantal deelnemers: 60 à 80.
Een vacatiekamp! D.w.z. ontspanning door wandelen, zwemmen, spel, dans en muziek, maar ook ernstige bezinningsbijeenkomsten met prettige onderlinge discussies.

Jongeren kamp te Rijssen 13—20 Augustus

Ongeveer 60 jongeren kunnen we een

plaats aanbieden in dit tentenkamp. Na onze uitstekende weekends in Uitgeest en Amersfoort zullen toch zeker vele jongeren ook naar ons kamp komen. Opgeven bij: A. Mijnster, Tuyl v. Serooskerkenplein 3 II, A'dam-Zuid.

Het programma is als volgt:

Zaterdag: middag en avond: Aankomst, tent-indeeling, voorstellen kamp-instructies en tot slot gezellig samenzijn.

Zondag: ochtend: Inleiding met Henk van Laar „De zin van het leven”. middag: Wandeling met Henk van Laar „loop niet als een koe door de wei”; avond: Debat-avond.

Maandag: ochtend en middag: Dagtocht in omgeving met bijvoorbeeld bezoek aan de Leem-afgravingen; avond: Bont programma.

Dinsdag: ochtend: Inleiding door M. Knoop. middag: Vrij.

Woensdag: ochtend en middag: Dag-fietstocht naar kastelen van Goor met bezoek aan het museum. avond: Zang- en muziekavond.

Donderdag: ochtend: Ochtendwandeling. middag: Spel-middag. avond: Inleiding van de heer C. H. Schonk.

Vrijdag: ochtend: Zwemochtend. middag: Vrij en voorbereidingen slotavond. avond: Slotavond met kampvuur.

Zaterdag: ochtend: Pakken en afreis.

Scholierenkampen te Rijssen van 16—23 Juli en 23—30 Juli

Kampen georganiseerd in samenwerking van de Studentenvereniging op Humanistische Grondslag en het Humanistisch Verbond. Kleine kampen van ± 40 deelnemers. Kleine tent- en kookgemeenschappen van 8 mensen. Eten koken, zwerven door het wijde Twentse land, kampvuuravonden, discussies! Deelnemers: Scholieren van H.B.S., Gymnasium, Lyceum, Kweekschool enz. Leeftijd: van 15 jaar af.

Middelbare Scholieren kunnen zich opgeven bij: W. Geers, Nieuwe Laan 56, Delft, maakt de jongens en meisjes attent op deze kampen.

AANMELDINGSFORMULIER.

Ondergetekende meldt onderstaande personen:

naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd
naam; geslacht m/v; leeftijd

adres; plaats

voor het kamp te van 1949

tot 1949.

Te betalen bedrag f

Betaling zal geschieden per giro/per postwissel ineens/in termijnen van f
handtekening:

Brieven van lezers

Humanisme en communisme

Het is mijn overtuiging, dat het Humanistisch Verbond, dat uit den treure herhaalt, dat het een strijd met de kerken weliswaar zou betreuren, doch niet schuwen dan toch zeker de thans zo noodzakelijke strijd tegen de bolsjewistische mens- en wereldbeschouwing niet mag schuwen! 1) Deze strijd kan niet omzeild worden door te verklaren, dat het humanisme louter een zaak van levensbeschouwing is en dat het verbond dus „buiten de politiek” staat: dit argument zou alleen zin hebben wanneer het bolsjewisme louter een zaak van politiek en niet van levensbeschouwing was.

Het bolsjewisme is echter niet alleen-maar politiek, doch in de eerste plaats een mens- en wereldbeschouwing, en wel een mens- en wereldbeschouwing die oneindig verder van het humanisme af staat dan die der kerken, welke immers toch juist die primaire menselijke waarden willen vertegenwoordigen, waarvan ook de humanist uitgaat: waarden die het bolsjewisme in de praktijk niet erkent en dus ook niet kan eerbiedigen. (Wanneer men de rechten van de mens niet erkent, is het onmogelijk ze te eerbiedigen!) 2)

Ik geloof daarom, dat het, althans in deze tijd, juist de plicht van het humanisme is in de eerste plaats tegen het zo actuele en actieve marxistische totalitarisme en pas in de tweede plaats tegen een eventueel dreigend (?) kerkelijk totalitarisme te strijden. 3) Al is men nu nog zo humanistisch of religieus, men bereikt niets door met de handen in de schoot en met een welwillende glimlach af te wachten tot men door zijn tegenstander overvleugeld wordt. 4) Een krachtige humanistische propaganda-actie tegen het bolsjewisme (en natuurlijk tegen alle andere systemen van mensen-knechting en ontrechting) is hier geboden. 5)

Dr. Van Praag zegt: „Wij zijn niet anti-iets, maar vóór iets”. Alsof men ooit vóór iets zou kunnen zijn zonder impliciete tegen de negatie daarvan te wezen! Wie vóór iets is, is ook tegen iets, of men is voor niets. Wie voor het humanisme is, kan niet anders dan tegen het bolsjewisme zijn: 6) tot die „duidelijke uitspraak” is het Humanistisch Verbond onmachtig gebleken. 7) Ik laat in 't midden of deze onmacht terug te voeren is tot onkunde betreffende de ware aard van het bolsjewisme, dan wel tot een „principeel-idealistische” sympathie voor het „oorspronkelijke communisme”, 8) dat al lang niet meer bestaat, zo het ooit bestaan heeft. Hoe dit ook zij: ik vraag mij af, of er van een humanisme, dat de werkelijke gevaren waardoor het bedreigd wordt, niet ziet — of wel ziet, maar niet wil bestrijden — nog wel enige kracht kan uitgaan in deze wereld, die zo méér dan ooit door ideologische krachten wordt beheerst.

Natuurlijk zijn er overal mensen van goede wil te vinden: ook in de bolsjewistische gelederen. Dat zal wel niemand durven ontkennen. Maar het gaat hier niet om mensen: het gaat om ideologieën en methodes. Want zelfs „goede” mensen zullen in groepsverband alleen maar onheil kunnen stichten zolang hun ideologieën en methodes heilloos zijn, gelijk in de geschiedenis exempla docent.

H. BURGEMEISTER.

Redactie:

1) Dat dit allerminst het geval is bewijst ons laatste congres en de daar aangenomen resolutie.

2) De inzender vergeet, dat de communistische levens- en wereldbeschouwing óók en met nadruk de eis van sociale rechtvaardigheid stelt.

3) Dit is géén kwestie van 1e en 2e, maar van beide en nog heel veel meer!

4) Daar zal géén humanist dan ook voor te vinden zijn.

5) Hoofdzaak is: een krachtige actie voor het humanisme. En waken voor de erkenning van de humanistische beginselen in de politiek.

6) Zo eenvoudig is dit niet. Het óf-óf is altijd een tekort. Denk aan: Mussert of Moskou!

7) Niet onmachtig, maar onwillig. Het gaat in het Verbond niet om anti-dit of anti-dat maar om pro-het humanisme.

8) Geen van beide dus!

De Gemeenschap Utrecht heeft voor twee certificaten van f 100,— ingetekend. Zij doet een oproep aan 80 leden gedurende drie jaar ieder f 2.50 extra te betalen. Een voorbeeld ter navolging!

ZIEKENZORG: een kerkelijk monopolie?

In het Aprilnummer van Mens en Wereld heeft een verslagje gestaan van een onzer leden, die van tijd tot tijd op ziekenbezoek gaat in een groot ziekenhuis, en wel in het bijzonder op bezoek bij de zieken, die niet tot een kerkenootschap behoren. Het Verbond wil uiteraard dergelijke steun aan zieken bevorderen en juicht het toe, wanneer Gemeenschapsbesturen op dit punt actief zijn.

Onder de titel „Humanistische Ziekenzorg” reageert „De Hervormde kerk” het weekblad voor Hervormd Nederland (nr. van 14 Mei j.l.) op dit verslagje in Mens en Wereld. De schrijver begint met te zeggen, dat hij geen enkel bezwaar wenst te maken tegen de activiteit van het Verbond. Hoe vriendelijk dit ook klinkt — wij hebben bezwaar tegen een dergelijke welwillendheid. Een bezwaar, dat iedereen zal begrijpen, wanneer hij zich eens voorstelt, dat van de zijde van het Humanistisch Verbond met welwillendheid werd geschreven, en bij herhaling! —: Wij zullen onzerzijds geen enkel bezwaar maken tegen de activiteit van de Kerk. Een dergelijke houding is allerminst bevordelijk voor de goede verstandhouding en, waar het kan, samenwerking van allen, kerkelijken en humanisten, ter zake van een gezond geestelijk en zedelijk leven in Nederland.

Vervolgens verwijt de schrijver ons, dat het Verbond de pretentie zou hebben „dat de buitenkerkelijken voor de verantwoordelijkheid der humanisten zouden liggen”. Die pretentie bestaat slechts in de mening van de hervormde schrijver, niet in de werkelijkheid van het Verbondswerk. Wat daar bestaat is: Het Hum. Verbond voelt zich mede verantwoordelijk voor het geestelijk en zedelijk leven in ons land en richt zich met het humanistisch getuigenis tot allen en in het bijzonder tot de buitenkerkelijken, die een geestelijke gemeenschap missen. Het Verbond doet ten aanzien van hen niet anders dan de Kerk. Waarom zou het dus het ziekenbezoek niet doen, zoals de kerk dat doet; dus zowel voor leden van het Verbond als voor buitenkerkelijken. Zou de schrijver in „De Hervormde Kerk” wensen, dat wij ook de godsdienstige zieken bezochten? Het valt niet aan te nemen, dat dit zo is. En hoe slecht heeft deze schrijver het verslagje van onze medewerkster gelezen als hij zich afvraagt: is het waar, dat de zieken behoefte hebben aan de humanistische prediking? Ik weet niet, wat hij zich van zo'n bezoek voorstelt, maar hij zal zich toch wel kunnen indenken, dat daar een eenvoudig gesprek van mens tot mens plaats vindt, waarbij op z'n tijd de ernst des levens, die de zieke zo dikwijls al te goed

kent, naar voren komt. Dat heeft met prediking niets te maken. „Zieken hebben behoefte aan begrip en medeleven” schrijft De Hervormde Kerk. Nu juist, daarvan vertelde het verslag. „En zonder het te weten vaak, aan een antwoord op knellende vragen”. Inderdaad, ook dat. „Maar zijn dat juist de antwoorden, die de humanist geeft? Wij betwijfelen het” besluit het weekblad voor Hervormd Nederland. Dat is zijn goed recht. Zoals het ons recht is om te twijfelen of het juist de antwoorden zijn, die de godsdienstige mens geeft. Maar die wederzijds twijfel rechtvaardigt géén wederzijdse kritiek op het bestaan van beider ziekenzorg. Elk neme op zich, wat hij geestelijk voor zijn rekening meent te kunnen nemen!

B. C.

Buitenkerkelijk Bureau Pleegkinderen

1e en 2e verantwoording	f 1213.80
3e verantwoording:	
Buitenk. B.P. te Vlissingen	„ 40.—
S. H. te U.	„ 2.50
Buitenk. B.P. te Utrecht	„ 125.—
Buitenk. B.P. te Sneek	„ 25.—
Buitenk. B.P. te Zeist	„ 25.—
Buitenk. B.P. te Wageningen	„ 50.—
Buitenk. B.P. te Groningen	„ 80.—
Ch. W. te A.	„ 4.10
Buitenk. B.P. te Nunspeet	„ 25.—
Buitenk. B.P. te Dordrecht	„ 50.—
Totaal	f 1640.40

KAARTEN OP TAFEL

Totaal 1e, 2e en 3e verantw.:	f 1.989.43
4e verantwoording:	
E. B. t. S. te A.	„ 10.—
S. L. G. te L.	„ 3.50
A. v. d. P. te G.	„ 20.—
J. C. K. te S.	„ 10.—
K. v. M. te D.	„ 10.—
C. L. te D.	„ 2.50
C. P. v. B. te 's-Gr.	„ 7.—
Gem. Musselkanaal	„ 10.—
A. P. v. W. te 's-Gr.	„ 3.—
Mevr. M. I. R.—W. te V.	„ 25.—
G. v. d. M. te D.	„ 2.50
	f 2.092.93

1e verantwoording aparte giften

Opbouwfonds

H. S. te A.	f 100.—
Dr. L. A. H. te U.	„ 50.—
Mevr. E. B. B. te G.	„ 100.—
Dr. T. R. A. B. te H.	„ 100.—
Hr. en Mevr. N. te A.	„ 50.—
	f 400.—

Zondagsrust geen dwang

In verband met de in een deel der christelijke pers gevoerde discussie over de openstelling van de Tentoonstelling Nederlandse Jeugd, die in Augustus te Amsterdam gehouden zal worden, en het besluit van het stichtingsbestuur de Tentoonstelling op Zondag na 1 uur open te stellen, schrijft prof. dr G. C. van Niftrik, hoogleraar te Amsterdam, in het weekblad „De Hervormde Kerk” o.m. het volgende:

Deze hele kwestie mag niet gemaakt worden tot een prestigekwestie. Het gaat verkeerd in Nederland, wanneer de christenen denken God te verheerlijken door de christelijke levensgewoonten dwingend op te leggen aan anderen. Sinds eeuwen zijn er in ons land belijdende christenen, voor wie de kwestie der Zondagsheiliging niet is uitgemaakt met een beroep op het vierde gebod, dat dan wordt opgevat als een duidelijk en klaar commando om alles zoveel mogelijk potdicht te houden.

De eis der Zondagsheiliging betekent niet een dode rust. De Zondag is God gewijd — ons gegeven als een teken en belofte van de toekomstige rust in God. Deze dag is ons echter óók gegeven als een dag van rust en ontspanning. Wat op deze dag al dan niet geoorloofd is, is een zaak van geloofsbeslissing in de concrete situatie, waarin wij ons bevinden.

De schrijver meent, dat de concrete situatie van het jaar 1949 alleszins de openstelling dezer tentoonstelling op Zondag wettigt. Het is onwettig te menen, dat de mensen evengoed door de week als op Zondag kunnen gaan. Het leven der meeste jonge mensen is druk; hun tijd volkomen bezet. Het is zelfs toe te juichen, als geschikte gelegenheid tot ontwikkeling en ontspanning op de Zondag geboden wordt. Beter een sportveld dan het sleren, in vele orthodoxe dorpen.

Het is star, hard, onbarmhartig doctrinisme, als men met betrekking tot deze tentoonstelling alleen maar weet te zeggen: Zij mag niet open op Zondag; en „het is in strijd met de wezenstrekken van ons volk”.

Men bedenke, dat in de Bijbel staat: „de Sabbat is gemaakt om de mens, niet de mens om de Sabbat”.

(N.R.Ct. 9-4-'49)

Weet U nog ergens een lid, dat f 100,— kan missen? Klampt hem of haar aan en

100 X f 100.—

Aan de oproep van het hoofdbestuur, gedurende 3 jaar 100 x f 100.— bijeen te brengen, is weer door een aantal leden en niet-leden gevolg gegeven, zodat thans 49 certificaten van inschrijving zijn verstrekt.

Vele leden zullen niet in staat zijn een geheel certificaat voor hun rekening te nemen. Laten zij het voorbeeld van enkele Groningse leden volgen en samen met anderen een certificaat nemen.

Laten wij ons als doel stellen: Vóór 1 Augustus 100. x f 100.—!

1e verantwoording certificaten

Opbouwfonds:

1. Mevr. H. A. P.—S. te A.	f 100.—
2. Dr. G. S. te H.	„ 100.—
3. Mevr. S. E. P. P.—S. te A.	„ 100.—
4. N. N. te A.	„ 100.—
5. A. L. v. G. te E.	„ 100.—
6. Mevr. A. W. G. te A.	„ 100.—
7. Mr. H. B. J. W. te U.	„ 100.—
8. Prof. Dr. J. B. T. te A.	„ 100.—
9. Dr. L. v. d. W. te D.	„ 100.—
10. Mevr. H. A. P.—S. te A.	„ 100.—
11. Mej. Mr. E. C. S. te U.	„ 100.—
12. W. A. R. te E.	„ 100.—
13. Mr. K. L. P. te A.	„ 100.—
14. Mevr. Mr. N. Chr. E. v. d. B.—M. te A.	„ 100.—
15. S. D. te D.	„ 100.—
16. Mevr. J. P. M. B. C.—K. te B.	„ 100.—
17. J. R. te H.	„ 100.—
18. Ir. H. V. te W.	„ 100.—
19. Mevr. D. H.—M. te S.	„ 100.—
20. H. L. te D.	„ 100.—
21. M. P. te M.	„ 100.—
22. C. P. te A.	„ 100.—
23. Gem.-Amersfoort	„ 100.—
24. Gem. Deventer	„ 100.—
25. Gem. Deventer	„ 100.—
26. Fed. Amsterdam	„ 100.—
27. Gem. Apeldoorn	„ 100.—
28. Gem. Apeldoorn	„ 100.—
29. Gem. Haarlem	„ 100.—
30. Gem. den Haag	„ 100.—
31. Gem. den Haag	„ 100.—
32. Gem. Middelburg	„ 100.—
33. Gem. Eindhoven	„ 100.—
34. Gem. Hengelo	„ 100.—
35. Gem. Hengelo	„ 100.—
36. Gem. Utrecht	„ 100.—
37. Gem. Utrecht	„ 100.—
38. Gem. Assen	„ 100.—
39. Dr. D. L. te A.	„ 100.—
40. Jkvr. J. R. v. D. te 's-G.	„ 100.—
41. Mej. A. v. d. P. te G.	„ 100.—
42. J. M. S. te A.	„ 100.—
43. N.N. te E.	„ 100.—
44. Mej. F. W. N. en 3 anderen te G.	„ 100.—
45. J. F. te H.	„ 100.—
46. Gem. Hengelo	„ 100.—
47. Gem. Hengelo	„ 100.—
48. Gem. Hengelo	„ 100.—
49. Gem. Hengelo	„ 100.—

WAT LEZEN WE OVER HET HUMANISME?

Eenvoudige brochures?

Dan komt in aanmerking *Wij humanisten*, een achttal radio-lezingen. f 0,60.

Voor wie iets weten wil over de humanistische gedachtenwereld: *Toelichting op beginsel en doel van het Humanistisch Verbond*. f 0,15. Per 10 stuks f 1,—. En: *Humanistische Waarden*, 10 radio-lezingen. f 0,75.

Woord van de Week:

Gedrukte radio-lezingen, gehouden op Zondagochtenden voor de V.A.R.A.-microfoon, in wekelijkse afleveringen f 1,— per kwartaal.

Het humanisme bij de Grieken, eenvoudig behandeld:

Uit de schat van Hellas, een drietal radio-lezingen door Dr D. Loenen. f 0,30. En: *In de spiegel der oudheid*, dezelfde. f 0,25.

Humanistische levenswijsheid:

A-B-C voor mens en samenleving, door H. G. Cannegieter. 84 blz. f 1,25.

Of wilt U meer principiële beschouwingen in kort bestek?

Leest U dan: *Autonom Humanisme*, door Dr J. P. van Praag, 0,30. En: *Beeld van de humanist*, rede van Gerard Walschap, f 0,50. *Opvoeden in Humanistische Geest*, M. Knoop. f 0,30.

Tenslotte enkele bredere studies:

Athene, Hellas van Hellas, door Dr D. Loenen. Uitg. Noord-Holl. Uitg. Mij. Geb. f 3,75.

Modern Humanisme, een Renaissance? door Dr J. P. van Praag. Uitg. Contact. Geb. f 7,50, voor leden f 5,90.

Liefde, huwelijk, seksualiteit, door Dr V. W. D.-Schenk. Uitg. G. van Oorschot. 142 blz. Geb. f 3,90.

Ernest Renan, door Prof. Dr Joh. Tielrooy, Querido f 5,90.

Geloof en Ongeloof, door M. G. Warffemius. Uitg. Delftse Uitg. Mij. 72 blz. Geb. f 4,25.

Denkers en Strijders, door M. G. Warffemius. Geb. f 2,50.

Man en Vrouw, door Dr. A. C. Oerlemans. Uitg. G. W. Breughel. Geb. f 3,90.

Diversen:

Rapport Bijbelkennis en Godsdienstonderwijs op de openbare school. f 0,10. *Statuten en huishoudelijk reglement* f 0,20.

TER KENNISMAKING.

Koopt een brochure-pakket of geeft het aan een vriend of kennis!

A-B-C voor mens en samenleving.

Autonom Humanisme.

Wij humanisten.

Beginsel en Doel.

Beeld van de Humanist.

Humanistische Waarden.

f 1,75

f 0,90

Normale verkoopprijs f 2,35

Normale verkoopprijs f 1,20

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Bestellingen boven f 2,50 franco. Beneden dit bedrag f 0,05 à f 0,10 extra voor portokosten over te maken.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr A. Stempels, *Adres Redactie*: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — *Adres Administratie*: Weerdsingel O.Z. 80, telefoon 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — *Advertentie-tarieven* op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel: kolombreedte 58 mm. — *Abonnementscondities*: Leden: gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. — *Prijs losse nummers* f 0,20. — *Condities Lidmaatschap* Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

De motor draait . . .

De activiteit is groeiende in en rondom ons Verbond. Deze week kwamen enkele verzoeken binnen uit kleine gemeenten in ons land om daar een gemeenschap van het Verbond op te richten. Daarmee zal dan het totaal aantal gemeenschappen tot 50 gestegen zijn. Op 't congres, nu 4 weken geleden, was dat aantal 45, na die tijd zijn Soest, Nijmegen en Zierikzee onze rijen komen versterken. Welkom vrienden! Uit verschillende gewesten ontvingen we zomerplannen, ook uit de gemeenschappen. De centrale zomerkampen lopen voor 't merendeel uitstekend. Het Buitenkerkelijk Bureau voor Pleegkinderen raakt op streek,

als dit gelezen wordt zijn de eerste 250 Duitse kinderen reeds in ons land en zullen de eerste 150 Franse spoedig komen.

Uit verschillende plaatsen komen berichten binnen dat men de arbeid van de geestelijke verzorging gaat aanpakken. Onze gemeenschappen zijn, op enkele uitzonderingen na, nog niet zo heel groot. Soms honderd, soms twee honderd mensen, maar als daaronder tien of vijf toegewijden zijn die iets willen doen, dan geraakt zo'n gemeenschap al spoedig tot bloei.

H. LIPS,

Madoerastr. 35, Amersfoort.

Humanistische *werkgevers*

Sluit pensioenverzekeringen voor Uw personeel bij AURORA.

Humanistische *werknemers*

Draagt zorg dat Uw werkgever zijn pensioenverzekeringen sluit bij

AURORA

Opgericht
1887

Inlichtingen:
HEERENGRACHT 62
AMSTERDAM
Telefoon: 47006-42888

VACANTIERUIL.

In Zeist gedurende 14 dagen in Aug. woning aangeboden bij bossen tegen woning aan zee, 4 à 5 personen.

Br. fam. Kippersluis, Fred. Hendrikl. 34, Zeist

Welk medelid is bereid aan lerares af te staan liefst ongem. 2 kamers, keuken en tel.-gebruik in Amsterdam Zuid event. een deel v.h., zeer rustige lessen aan huis.

Br. letter Z C.B. H.V.

Zojuist verschenen:

„OPVOEDEN in humanistische geest”
door M. KNOOP, leraar Paedagogiek

Prijs f 0.30

UITGAVE HUMANISTISCH VERBOND

De OMNIBUS rijdt!

Ja, de OMNIBUS VOOR DE JEUGD rijdt

en wordt overal met vreugde en enthousiasme begroet.

De pers is vol lof.

Zo schrijft het Nieuw Utrechts Dagblad:

„Kinderlectuur, die niet alleen psychologisch, maar ook literair volkomen verantwoord kan worden genoemd. Wil men de jeugd zin voor schone letteren bijbrengen, dan kan men niet beter doen dan haar deze Omnibus ter lezing te geven. De geestdrift en vreugde waarmee de bijdragen geschreven zijn, verspreiden haar glans over het gehele boek”.

„Het Parool”:

„Wat ziet het er ontzettend leuk uit in dat groen-rode jasje, wat is het goed verzorgd, wat een uitstekende illustraties . . . een voortreffelijk jeugboek”.

„Handelsblad”:

„Hulde voor het initiatief!”.

In één boek een hele bibliotheek!

532 pagina's tekst, 207 illustraties in zwart en titelplaat in kleur.

DE PRIJS IS SLECHTS f 8.90

VRAAGT UW BOEKHANDELAAR OM
DIT PRACHTIGE GEZINSBOEK

N.V. Amsterdamsche Boek- en
Courantmaatschappij, Amsterdam

Stil eenvoudig meisje

zoekt voor nu of later gem. of gest. kamer met kookgelegenheid in rustig milieu te 's-Gravenhage.

Br. met prijsopgave onder letter C

Dame, huishoudster m.l. z.z.g.g. in moederloos gezin of waar huisvrouw ontbreekt, in staat kinderen met huiswerk te helpen of adm. werk te verrichten.

Br. letter J. C.B.H.V., Weerdsingel O.Z. 80.

Kost en inwoning aangeboden

aan heer m.l. bij wed. (47 jaar) met 2 kinderen. te Halfweg.

Br. letter D. C.B.H.V. Weerdsingel O.Z. 80.
Utrecht.

Te huur te Zeist op g. st. tegen Juli of Aug. 1 à 2 kamers gem. of ongem. met voll. pension of w. maalt., apart bed
Br. No. 25 C.B.H.V.